

VAGVAL

I SKOLANS HISTORIA

TIDSKRIFT FRÅN
FORENINGEN FÖR SVENSK UNDERVISNINGSHISTORIA
ARGANG 6 * NR 3-4* 2006

ISSN 1652-0610

NR 21 FRÅN STARTEN

I detta nummer

Presentation av medverkande i detta nummer	2
<i>Mats Ekholm</i> : Den hållbaraste läroplanen – 1919 års undervisningsplan för rikets folkskolor	3
<i>Gunnar Richardson</i> : Lgr 62 – en demokratins grundskola och en skola för alla	5
<i>Hans Hamber</i> : Lgr 69 – den andra i ordningen av grundskolans läroplaner	9
<i>Sven-Åke Johansson</i> : Lgr 80 – grundskolans tredje läroplan	11
<i>Kerstin Thoursie</i> : De obligatoriska skolformernas läroplan – Lpo -94	13
<i>Lennart Cervall</i> : Läroplansrevisionen inför Lgy 70	16
<i>Sven Salin</i> : Läroplan för kommunal vuxenutbildning – Lvux 82	22
<i>Sonja Hjorth</i> : 1994 års läroplan för de frivilliga skolformerna (Lpf 94)	27

Nästa nummer av VAGVAL I SKOLANS HISTORIA

kommer att ägnas lärarutbildning i anslutning till en planerad konferens kring frågan.

Föreningen för svensk undervisningshistoria har numera en egen hemsida.

Den har adressen: www.undervisningshistoria.se

Medverkande i detta nummer:

Lennart Cervall, tidigare gymnasierector, gymnasieinspektör i Skolöverstyrelsen, läroplansexpert och Programme Specialist vid UNESCO. Har under senare år sysslat med utvärderingsfrågor i olika kommuner och organisationer.

Mats Ekholm, professor, tidigare generaldirektör och chef för Skolverket och Myndigheten för skolutveckling.

Hans Hamber, tidigare undervisningsråd och chef för Grundskolebyrån inom Skolöverstyrelsen.

Sonja Hjorth, tidigare kansliråd i Utbildningsdepartementet och huvudsekreterare i Gymnasieutredningen.

Sven-Åke Johansson var huvudsekreterare i SIA-utredningen och tidigare chef för skolenheten i Utbildningsdepartementet, överdirektör i Skolöverstyrelsen, skoldirektör i Stockholm, ordförande i ÖGY-utredningen, Kommittén om fristående skolor och Skollagskommittén.

Gunnar Richardson, tidigare professor vid Linköpings universitet och sakkunnig i Utbildningsdepartementet. Han är hedersordförande i Föreningen för svensk undervisningshistoria sedan han under flera år varit dess ordförande.

Sven Salin, tidigare bl.a. lärare, skolkonsulent vid SÖ, huvudsekreterare i Komvuxutredningen 1978–82. Därefter bl.a. chef för den utbildningspolitiska avdelningen i Lärarnas riksförbund.

Kerstin Thoursie, tidigare departementsråd i Utbildningsdepartementet och i tur och ordning chef för Gymnasieenheten, Grundskoleenheten och Internationella enheten. Hon har tidigare arbetat vid SÖ och varit ledamot av Läroplanskommittén.

VÄGVAL I SKOLANS HISTORIA

Redaktion: Bertil Bucht (ordf.), Bengt Alin, Peter Holmberg, Lena Fejan Ljunghill, Stig G Nordström, Solveig Paulsson, Annika Andræ Thelin, Kerstin Thoursie, Carl-Magnus Wendt.

Redaktionens adress: Box 2056, 750 02 Uppsala

ISSN 1652 – 0610

Den hållbaraste läroplanen – 1919 års undervisningsplan för rikets folkskolor

---

Skiftet mellan 1800- och 1900-talen var en vidunderlig tid. Folkskolan var införd i Sveriges kommuner. Alla barn nåddes av den nya tiden genom småskollärarynnors och folkskollärares undervisning. Det hade tagit tid att få alla kommuner att släppa till resurser. Riksdagen hade beslutat att folkskolan skulle införas under en femårsperiod i alla kommuner med start från 1842. Då bestod landets befolkning av lite drygt tre miljoner innevånare. I verkligheten tog det i det fattiga Sverige fram till början av 1880-talet innan åtminstone 90 % av barnen kunde få gå i skolan. Många av dem fick nöja sig med halvtidsläsning till långt fram på 1900-talet. 1920 var det fortfarande en fjärdedel av barnen som gick i en sådan skola. Då hade folkmängden ökat till nästan sex miljoner.

Många radikala idéer om framtidens samhälle lades fram under slutet av 1800-talet och under början av 1900-talet. De påverkade pedagogers sätt att tänka och agera. Rättigheter för alla samhällsgrupper diskuterades och omvandlades från utopistisk idé till normaltillstånd. Vetenskapens idéer ledde såväl till omprövning av gamla föreställningar och sanningar som till att världen omskapades. Människan flyttade in i naturen som ett av många väsen och bilden av att hon skulle vara Guds skapelse tonade bort. Samfärdsmedlen förbättrades och världen började krympa. Energi-källor blev utnyttjade och brukade så att de kom alla till del. Ljus började stråla med hjälp av elektricitet och ljud skickas från andra kontinenter. Massproduktion av trycksaker i form av tidningar och böcker var i full gång.

Barnen i folkskolan fick ta del av den förändringsanda som rådde genom att deras böcker blev mycket bättre än de varit tidigare. Det kom inte

bara till en särskild barn- och ungdomslitteratur som man läste utanför skolan. Också i skolan fick man ta del av böcker som tagits fram för att intressera barnen på ett helt annat sätt än vad som tidigare varit fallet. Ansträngningarna från framträdande pedagoger som Emil Hammarlund (barnbiblioteket Saga) och Alfred Dalin (Nils Holgersson) att få fram böcker skrivna av goda författare förändrade läsningen från att ha varit en plåga som underlag för utantillärning, framförallt av katekesen, till mer av ett lustfyllt äventyr som vidgade vetandets horisont och föreställningsvärlden. Den första vetenskapliga undersökningen om barnens perspektiv på verksamheten i skolan såg dagens ljus i och med att Georg Brandell 1913 lade fram sin avhandling om *Skolbarns intresse. En psykologisk-pedagogisk undersökning*.

Förändrade förutsättningar verkade för att också folkskolans innehåll och rutiner kunde förändras. Staten hade gjort flera framstötningar för att reglera folkskolornas sätt att fungera i sitt inre under 1800-talets slut. En ny normalplan för folkskolan hade kommit till 1900. I denna rekommenderades lärare att begränsa innehållet till det huvudsakliga och att anpassa undervisningen till hur långt barnen utvecklats. Den tog fasta på åskådlighet i undervisningen och rekommenderade också barnens självverksamhet. Men den förespråkade också starkt utantill-lärande, särskilt med avseende på katekesen, bibelord och psalmer. Den innehöll ingen timplan. I läsordningarna gavs dock exempel på hur man kunde lägga upp undervisningen. Av dessa framgår att drygt trettio procent av tiden i fjärde och femte klass upptogs av olika kristendomsinslag. Vid sidan av de ovan nämnda inslagen

rörde det sig också om sådant som biblisk historia och Palestinas geografi.

I olika utvecklingssteg arbetades en ny plan för undervisningen i folkskolan fram under perioden 1909 till 1919. Folkundervisningskommittén, som leddes av Fridtjuv Berg, fick frågan på sitt bord redan 1906, men man grep sig inte an den förrän 1909 eftersom man var starkt sysselsatt med att reformera seminarierna. Ett arbetsutskott tillsattes med Berg som ordförande och med Alfred Dalin (överlärare i Huskvarna och ansvarig för kristendomskunskap och modersmålet), Jöns Franzén (skolinspektör i Södermanland, räkning och geometri, sång, teckning och manlig slöjd), Elin Lundewall (folkskollärarinna i Falun, historia, gymnastik, kvinnlig slöjd och hushållsgöromål) samt Nils-Olof Bruce (överlärare i Arlöv, hembygdsundervisning, geografi, naturkunnighet och trädgårdsskötsel). Kommittén och arbetsutskottet höll inte högsta arbetstempo. Det dröjde till 1914 innan man kunde ta sig an normalplanens förändring, vilket bland annat förklaras av att ledamöterna var synnerligen intensiva aktörer på dåtidens centrala scener, där nya ämbetsverk såg dagens ljus och flera av dem fick ta på sig viktiga poster. Man åstadkom ett antal tydliga riktlinjer för utformningen av en undervisningsplan för folkskolorna. Bland annat pekade man på det viktiga i att lärostoffet begränsades, att undervisningen måste beakta barnens praktiska intressen, att skolan skulle bidra till uppfostran och till fysisk omvårdnad. Man förespråkade att en undervisningsplan för de olika ämnena skulle upprättas där timplaner och kursplaner skulle anges.

Efter det att olika myndigheter yttrat sig över folkundervisningskommitténs förslag blev det folkskolöverstyrelsens uppgift att omforma detta till en undervisningsplan. Det var dyrtider i Sverige då det första världskriget pågick och den unga överstyrelsen hade många uppgifter att bearbeta (bland annat lönerregleringar), varför uppgiften sköts på framtiden. 1916 dog Fridtjuv Berg, en av de viktigaste aktörerna bakom de principer som man fört fram som skulle ligga till grund för den nya läroplanen. Ytterligare tid gick och på hösten 1918 krävde Värner Rydén, som nu var ecklesiastikminister, att ett förslag skulle tas fram före årets slut. Fridtjuv Bergs yngre bror Hjalmar, Alfred Dalin och Nils-Olof Bruce lade andra sysslor åt sidan på folkskoleöverstyrelsen

och lyckades den 30 december 1918 lägga fram den text som gick över till ecklesiastikdepartementet. Där skrev man fram beskrivningar av vilka huvudformer som skulle finnas för folkskolans organisering, där den årskursuppdelade uppläggnings utgjorde A-formen och olika blandningar av årskullar fick B- respektive C-beteckningar. För var och en av de definierade huvudskolformerna inom folkskolan angavs så timplaner och kursplaner.

Timplanerna var den tydliga innovationen, genom dem fick staten ordning på folkskolorna. Här fanns också den kanske största förändringen för folkskolans arbete angiven. Tiden för kristendomsämnet och dess annex minskades från att ha utgjort nästan en tredjedel av barnens skolveckor till att bli ungefär en fjortonedel. Tiden fick barnen istället använda för att lära om både natur och samhälle. I kursplanebeskrivningarna för varje ämne angavs undervisningens mål, kursens innehåll, hur stoffet skulle fördelas på olika stadier och hur man skulle arbeta i skolan. I kursplanebeskrivningarna höll man sig tätt till de riktlinjer som dragits upp av folkskolekommittén. Där beskrivs bland annat hur barnen ska lära genom att göra undersökningar i sin närmiljö, hur viktigt det är att man får lära om andra länder så att man får känsla för de internationella sammanhangen, även om den nationella känslan bör stå främst. I kursplanebeskrivningarna påpekas också att man behöver lära sig att akta freden, och den fostran av pojkar till soldater som Fridtjuv Berg hade förespråkade under 1910-talet har sjunkit undan.

På ecklesiastikdepartementet dröjde det innan man hade tid att slutligt justera undervisningsplanen. Värner Rydén tog hjälp med slutjusteringen av generaldirektören vid folkskoleöverstyrelsen Bengt J:son Bergqvist och hans medarbetare Alfred Dalin och Hjalmar Berg. De största förändringarna i förhållande till det tidigare förslaget gjordes vad det gällde kristendomsämnet, där marschen mot ett mer neutralt religionskunskapsämne påbörjades, efter det att Rydén i diskussionerna om undervisningsplanen framhållit det betydelsefulla i att skolan respekterade idéerna om trosfrihet i samhället. Undervisningsplanen för rikets folkskolor daterades slutgiltigt den 31 oktober 1919, men kom från trycket först

(forts. s. 8)

Lgr 62 – en demokratis grundskola och en skola för alla

Det torde inte råda någon tvekan om att 1900-talets enskilt viktigaste beslut på skolans område fattades den 23 maj 1962. Det var då riksdagen beslutade att folkskolan, realskolan och flickskola skulle ersättas av den nya grundskolan. Det sekel-gamla parallellskolesystemet kom därmed att ersättas av en enhetskola, en skola för alla. Några veckor senare fastställde Kungl. Maj:t tre av de fyra delar som skulle ingå i den nya läroplanen: *Mål och riktlinjer*, *Timplaner* och *Kursplaner med anvisningar och kommentarer*. Och efter ytterligare en tid utfärdade Skolöverstyrelsen *Allmänna anvisningar för skolans arbete*.

Dessa fyra dokument bildar tillsammans *Läroplan för grundskolan (Lgr 62)*. Den kom sensationellt snabbt – genom beslut redan 1968 – att ersättas av en ny läroplan (Lgr 69) som nog blivit mera berömd genom att den kom att präglas av den tidsanda som förknippas med 1960-talets vänsterradikala jämlikhetspolitik och det magiska året 1968. Men utan 1962 års riksdagsbeslut och Lgr 62 hade denna inte kommit till stånd.

Den nya läroplanen var ett digert dokument: drygt 470 sidor. Det mest omfattande gällde kursplanerna (313 s.) och det mest koncentrerade Mål och riktlinjer (13 s.). Att kursplaneavsnittet blev så omfattningsrikt kan nog förklaras av att det skulle ersätta motsvarande dokument i de skolor som skulle avvecklas.

I *Mål och riktlinjer* presenteras just vad rubriken anger: de övergripande mål för skolans arbete som mer eller mindre explicit fanns uttalade i riksdagens beslut. Man inleder med att citera portalparagrafen i den skollag som samtidigt introducerades:

”Den genom samhällets försorg bedrivna undervisningen av barn och ungdom har till syfte att meddela eleverna kunskaper och öva deras färdigheter samt i samarbete med hemmen främja elevernas utveckling till harmoniska människor och till dugliga och ansvars-kännande samhälls-medlemmar”.

Denna övergripande målsättning bildar utgångspunkten för de mål och riktlinjer som i denna del av läroplanen presenterades:

”I centrum för skolans fostrande verksamhet står den enskilda eleven. Att hjälpa varje elev till en allsidig utveckling är rikt-punkten för skolans arbete. Det innebär, att den med aktning för elevens människovärde och kännedom om hans individuella egenart och förutsättningar skall söka främja hans personliga mognande till en fri, självständig och harmonisk människa. Skolan skall ge individuell fostran.” (s. 13)

Detta med ”harmoniska” människor är egentligen ganska märkligt. Varför just denna mänskliga egenskap bland alla tänkbara? Förklaringen är att söka i det stora intresse för psykologi och psykoterapi som fanns på 1940- och 1950-talen och i en märklig betydelseglidning i vissa centrala texter. Den stegvisa utvecklingen kan följas i tre viktiga dokument:

”... att skolan främjar en harmonisk utveckling av människans anlag” (1940 års SU)

”... att bli harmoniskt utvecklade människor” (1946 års SK)

”... kan skolan göra sitt för att skapa harmoniska människor” (1950 års riksdag)

Så kom nyhumanismens traditionella bildnings-syn på några få år efter andra världskriget – med dess skräck och ångest – att omärkligt övergå till

något helt annat: till en fråga om mentalhygien och krav på allmänt välbefinnande!

Vad som i övrigt karakteriserar målbeskrivningen i Lgr 62 är den starka betoningen av skolans fostrande verksamhet. På det drygt åtta sidor långa avsnittet förekommer ordet fostran (med sammansättningar) långt över 30 gånger. I centrum för skolans fostrande verksamhet står den enskilde eleven och det mål som skolan har att sträva mot: ”en fri, självständig och harmonisk människa”. I denna individuella fostran måste dock skolan beakta att varje elev också är medmänniska och medborgare, medlem i en familj och i en kamratkrets. Därför måste varje elev redan under sin skoltid ”få öva sig att leva och verka i gemenskap med andra och förbereda sig för sitt liv som framtida familjebildare och aktiv medborgare i morgondagens samhälle”. Skolans uppdrag blir därför också att ge social fostran.

I ett avsnitt om ”individens behov och samhällets krav” påtalas något som på senare tid inte markerats så starkt, nämligen de enskilda elevernas särskilda läggning: Skolans verksamhet

”måste inriktas på skolans samtliga elever, en heterogen skara individer, stadda i ständig utveckling och företrädande de mest skilda personlighets- och begåvningsstyper. Den yttre organisationen och det inre arbetet måste därför formas så, att det blir möjligt för varje enskild elev att under uppväxtåren med skolans hjälp tillvarata sina anlag och möjligheter och finna studievägar och arbetssätt, som främjar den personliga utvecklingen.” (s. 13)

Problemet reflekterar det problem som stod i centrum i den debatt och den försöksverksamhet som föregick 1962 års grundskolebeslut, nämligen differentieringsfrågan. Problemet gällde ju hur man i en för alla gemensam skola skulle kunna ta hänsyn till elevernas speciella anlag och intressen. Det är därför inte förvånande att den berörs i ännu ett avsnitt i läroplanen. För att verkligen ge alla lika utbildningsmöjligheter måste skolan

”på olika sätt anpassas till skilda elevers eller elevgruppers skiftande anlag och intressen, bl.a. genom att i viss utsträckning alternativa studievägar står öppna, särskilt mot studietidens slut. På grundval av successiva tillval utformas elevens studieväg genom grundskolan av föräldrarna efter samråd med eleven. Skolan skall därvid underlätta ställningstagandet genom

att lämna studie- och yrkesorientering och andra upplysningar av betydelse i sammanhanget. Principen om det fria valet av studieväg utgör en hörnsten för grundskolan.” (s. 14)

Den starka betoningen av skolans fostrande roll präglade också synen på uppgiften att ge alla elever en grundläggande bildning. Det bör observeras, heter det, att skolan just när den meddelar kunskaper fullgör en fostrande uppgift. Den vid denna tid arbetande Gymnasieutredningen kom ju att döma ut allmänbildningsbegreppet; så förhöll det sig ingalunda med Lgr 62 även om man föredrog begreppet ”en grundläggande bildning”. I den gemensamma referensram som alla medborgare bör få genom grundskolans försorg bör ingå en sakligt präglad undervisning i kristendomskunskap och samhällskunskap. Ange- lägenheten av naturvetenskaplig orientering påtalades särskilt, säkerligen en effekt av den av engelsmannen C.P. Snow inspirerade debatten om ”de två kulturerna”. Till skolans bildningsuppgift hörde vidare ämnen för estetisk-praktisk och fysisk fostran.

Den debatt om den politiska propagandans roll som följt i det andra världskrigets spår fick genomslag även i grundskolans läroplan:

”I ett demokratiskt samhälle, där man önskar lägga allt större ansvar på den enskilda människan, får intellektets skolning stor vikt. De kvaliteter, som särskilt bör hållas i sikte, är tankens klarhet och reda, dess rörlighet och skärpa, förmågan att pröva kritiskt och självständigt och motstå tendentiös påverkan, att analysera, jämföra och sammanfatta.” (s. 16)

Uppgiften att stimulera elevernas intellektuella utveckling får dock inte leda till att skolan försummar det väsentliga på personlighetsfostrans område. Skolan måste skapa en miljö som ger eleverna trygghet och trivsel, vänlighet och förståelse parad med fasthet. Det gäller att kunna anpassa undervisningen efter de enskilda elevernas individuella ”läggning och förmåga”; det är en förutsättning för att skolan ska kunna väcka studieintresse och arbetslust. I det sammanhanget påtalas vikten av estetisk fostran i former som kan ge de unga möjlighet att ”njuta av det sköna i olika former, konst, litteratur, musik och natur” och att ”frigöra deras personliga uttrycksmöjligheter” och låta dem ge utlopp åt fantasi och spontan skaparlust.

Alla berörda aktörer var givetvis mer eller mindre medvetna om att grundskolereformen innebar en förening av element från skilda skolkulturer – framför allt den kommunala folkskolan, det statliga läroverkets realskoledel och den i vissa avseenden speciella flickskolan – och att denna fusion inte var någon enkel process. Och detta i ett skolpolitiska klimat som sedan ett par decennier dominerats av vad jag kallat en ”psykometrisk världsbild”, d.v.s. ambitionen att mäta intellektuella och skolmässiga prestationer och prydligt sortera resultaten inom den s.k. normalkurvans ramar.

Det är därför inte förvånande att problemet med att skapa *en skola för alla* särskilt uppmärksammas i den nya läroplanen. Man kan möjligen förvånas över att det främsta slagordet – differentiering inom klassens ram – inte finns på pränt. Men innebörden behöver man inte tveka om:

”I en skola för alla, där största möjliga hänsyn skall tas till den enskilda elevens intresse och förmåga, måste kraven på prestationerna inom en och samma klass variera. Väsentligt är, att alla får en positiv grundinställning till studierna samt att var och en lämnar en aktiv och intresserad medverkan i arbetet och gör sitt bästa inom ramen för sin fallenhet och sina förutsättningar. Därmed kan en studiehåg och ett bildningsintresse väckas, som varar livet ut och som öppnar vägen från skolsalen till bibliotek och samlingar, kurser och studiecirkel, till tidningar och tidskrifter, film, radio, television o.s.v. Den obligatoriska skolan bör bli en grundskola för fortsatt bildningssträvan, inriktad på utveckling av personligheten och förkovran i yrket.” (s. 17)

Denna Fostrans Höga visa gällde som synes ingalunda enbart skolan och dess verksamhet utan en människas hela livsmiljö. Skolan måste också ”mera direkt” verka för sådana former av fritidsverksamhet som ”friluftsliv, idrott och gymnastik, sång och musik, teckning och målning, slöjd och annat manuellt arbete samt fri hobbyverksamhet av annat värdefullt slag”. Det var inslag i vad som kallades ”fostran för fritiden” och i den ”hälsofostran” – med omtanke om elevens mentala och kroppsliga hälsa – som skolan hade ansvaret för och i den skolans ”smakfostran” som syftade till att uppodla elevernas sinne för estetiska värden.

I efterkrigstidens nya skola för alla, *en demokratins grundskola*, måste givetvis fostran

till öppenhet och tolerans, till gemensamt ansvar och aktivt samhällsarbete vara helt central. Denna fostran gällde inte endast den blivande familjebildaren – med behov av ”ekonomisk fostran” – utan också den blivande samhällsmedborgaren:

”Att väcka de ungas intresse inför de stora och gemensamma grundfrågor, som gäller livsåskådning och samhällsuppfattning, faller också på skolans lott. Genom stimulerande undervisning och fri debatt i det reguljära skolarbetet samt genom uppmuntran att delta i förenings- och bildningsverksamhet i och utom skolan kan eleverna fostras till aktivitet och engagemang i samhälleligt och ideellt arbete.” (s. 17)

Begreppet värdegrund fanns visserligen inte i 1960-talets skoldebatt men Lgr 62 presenterar ändå just den värdegrund som man hade enats om för samlivet i det demokratiska samhället. Frihet och självständighet måste utgöra dess förutsättning:

”Skolans sociala fostran skall därför grundläggas och vidareutveckla sådana egenskaper hos eleverna, som i en tid av stark utveckling kan bära upp och förstärka demokratins principer om tolerans, samverkan och likaberättigande mellan kön, nationer och folkgrupper. Att väcka respekt för sanning och rätt, för människans egenvärde, för människolivets okränkhet och därmed för rätten till personlig integritet är en huvuduppgift för den sociala fostran, som skolans verksamhet skall omfatta.” (s. 18)

Dessa demokratins principer får dock inte begränsas till vårt eget land. *Om* man vill främja fred och frihet bland alla måste skolan hos de unga skapa ökad förståelse även för människors liv och villkor i andra längre bort liggande länder och lära dem inse betydelsen av goda mellanfolkliga relationer och internationell samverkan.

Kapitlet *Allmänna anvisningar för skolans verksamhet* består av två avdelningar: ett relativt kort som behandlar ”Hem – skola – samhälle” och ett betydligt längre om ”Skolans inre arbete”. Det sistnämnda stycket upptar dessa sju avdelningar: Eleven – läraren; Det fria tillvalet; Undervisning; Elevvård; Bedömning av elevernas arbetsresultat; Planering och samverkan samt Hjälpmedel och arbetsmateriel.

Grundskolereformen var i första hand en strukturreform innebärande att de gamla skolorna skulle ersättas av en 9-årig obligatorisk skola

fördelad på tre 3-åriga stadier: *låg-, mellan- och högstadium*. Differentieringsproblemet på högstadiet sökte man lösa genom att i de sammanhållna årskurserna 7 och 8 möjliggöra *successsiva tillval* (5 resp. 8 veckotimmar) samt i åk 9 val mellan 9 olika linjer, varav en gymnasieförberedande. Till detta kom att kurserna i matematik och engelska i vissa klasser fördelades efter svårighetsgrad på *allmän* eller *särskild kurs*. Skolreformen innebar sålunda en övergång från en *urvalsskola* till en *tillvalsskola* (d.v.s. urval av elever resp. tillval av ämnen).

I avsnittet *Timplaner* finns preciserade uppgifter om antalet veckotimmar i de olika klasserna.

Läroplanens mest omfattande avsnitt gäller *Kursplaner med anvisningar och kommentarer*. För varje ämne anges Mål, Huvudmoment och Anvisningar och kommentarer. Hela kapitlet omfattar drygt 300 sidor. Man hör ibland sägas att vi först på senare tid fått en målstyrd skola efter att ha haft en resurs- och regelstyrd skola. Visst har regelstyrningen i hög grad försvunnit men den som påstår att vi först nu fått en målstyrd skola vet inte vad han talar om!

Läroplan för grundskolan av år 1962 (Lgr 62) är ett av de viktigaste dokumenten i den svenska skolans historia. Det är resultatet av en över två decennier lång reformprocess. Denna betingades främst av att strömmen av elever som sökte sig över från folkskolan till realskolan blivit så stark att ingendera av dessa skolor kunde fungera väl. Denna ”föräldrarnas egen skolreform” var dessutom ett tecken på att tiden var mogen för en förlängning av den allmänna skolplikten. Utöver

detta ”realiteternas tryck” fanns också en ideologiskt förankrad strävan att ersätta det gamla parallellskolesystemet med en för alla gemensam enhetsskola samt att medvetet utveckla skolan till ett verksamt instrument i demokratins tjänst.

1962 års läroplan för grundskolan är ett dokument från den tidiga efterkrigstidens samhälle, en framtidsplan för ett modernt, progressivt och demokratiskt samhälle och en vision om en aktiv medborgare för detta samhälle:

Fri, självständig och harmonisk,
Bildad, kunnig och välorienterad
Samhällsengagerad och socialt medveten.

Lgr 62 var ett program för en *demokratins grundskola* och en *skola för alla*. Har den då blivit den integrerande kraft i samhället som motverkar de särintressen – inte minst starka och profilerade etniska och religiösa lojaliteter – som hindrar den goda gemenskapen i en väl fungerande demokrati? Förhoppningsvis på många håll. Men vi ser också hur entreprenörer och profilskapare på en ny skolpengsmarknad bidragit till att skapa en skolorganisation som lätt kan leda till onödiga konkurrens och svår splittring, till isolering och främlingskap. Det finns dessvärre risk för att grundskolan i betydelsen en bildningens skola för alla kommer att bli en parentes i vår skolas långa historia.

Gunnar Richardson

(forts. fr. s. 4)

den 17 mars 1920, samma år som spanska sjukan spred sig som en löpeld över landet. 1919 års undervisningsplan kom att bli den mest uthålliga av 1900-talets läroplaner, då den kom att tillämpas fram till 1955, varvid en revision skedde mot bakgrund av de beslut som tagits i slutet av fyrtioalet om att införa en ny enhetsskola.

Mats Ekholm

Lgr 69 – den andra i ordningen av grundskolans läroplaner

Knappt hade riksdagen hunnit fatta beslut om den första läroplanen för grundskolan, Lgr 62, □ förrän dåtidens centrala skolmyndighet, Skolöverstyrelsen (SÖ), av regeringen □ uppmärksammades på sin uppgift att följa upp skolans fortlöpande förnyelse och anpassningar till efterhand ändrade förutsättningar. Det gjordes redan ett par veckor efter riksdagens grundskolebeslut i maj 1962.

Särskilda pedagogiska arbetsgrupper (SPA-grupper) utsågs med uppgift att följa tillämpningarna av den nya läroplanen, att ta initiativ till försöksverksamhet och föreslå revideringar av läroplanens riktlinjer och anvisningar. De skulle vara både utvärderande och □ förnyande när det gällde skolans inre arbete.

Från början var det tänkt att uppföljningsarbetet skulle vara en rullande läroplansöversyn inom ramen för fattade politiska beslut, men det visade sig att det krävdes nya och ändrade beslut av ramarna för att en reell förnyelse skulle komma till stånd. SÖ föreslog därför □ regeringen en översyn av Lgr 62.

Detta gjordes i ”Förslag till Kungl. Maj:t angående översyn av läroplan för grundskolan” i □ november 1967. Förslaget kom att kallas “SÖ:s lilla blå” på grund av skriftens blå pärmar. □ I en sammanfattning av SÖ:s förslag tas främst upp trivsel och arbetsförhållanden i skolan, □ frågan om högstadiets differentiering med översyn av timplaner och kursplaner, praktisk yrkesorientering, lokaler och läromedel.

Regeringen handlade snabbt och lämnade redan under våren 1968 en proposition angående revidering av grundskolans läroplan (prop. 1968:29). Beslutet om denna läroplan (Lgr 69) togs i maj 1969.

Lgr 69 började tillämpas successivt med början i årskurserna 1, 4 och 7 fr.o.m. läsåret 1970/71. Helt genomförd blev den således läsåret 1972/73.

1969 års läroplan bestod av en allmän del med mål och riktlinjer, allmänna anvisningar för skolans verksamhet, timplaner samt kursplaner med anvisningar och kommentarer. En nyhet □ var att det gavs ut en andra del som var en supplementdel med kompletterande anvisningar, kommentarer och exempel till kursplanerna. Den var uppdelad på häften, varierande i fråga □ om både omfång och karaktär. Med tiden blev det inte mindre än 29 supplement. De flesta □ gällde skolans ämnen men det fanns också supplement för lägerskola, planering, praktisk yrkesorientering, resurstimmarnas användning, skolstarten, specialundervisning, □ trafikundervisning, undervisning av invandrarbarn m.fl., undervisning i klass typ b och B samt □ undervisning om alkohol, narkotika och tobak. Sameskolor och specialskolan för syn-, hörsel- □ och talskadade hade också egna supplement.

Senare tillkom även sex handledningar. De behandlade basfärdigheter i svenska respektive □ matematik, friluftsverksamhet, handskrivning och samlevnadsundervisning.

När man jämför mål och riktlinjer i Lgr 62 och Lgr 69 finner man vissa skillnader i fråga om sättet att uttrycka vissa begrepp. Fostran är ersatt av personlighetsutveckling och undervisning av skolarbete. Bakom förändringarna ligger givetvis en medveten markering av att inte se eleven som objekt i skolarbetet. Propositionen om Lgr 69 markerar tydligt elevernas delaktighet och ansvar. Ett citat: “Det bör framhållas att frågorna om arbetstrivsel, elevvård och skoldemokrati inte bara gäller förutsättningar för skolans verksamhet utan därutöver i sig själva utgör viktiga målsättningsfrågor. Det måste nämligen anses oundgängligt för skolan att inom sin egen verksamhet förverkliga de grundläggande värden som ligger i

begreppen arbetstrivsel, demokrati, ansvars- tagande och samarbete, om skolan skall lyckas med att tjäna samhällets utveckling i överens- stämmelse med dessa värden.”

De största förändringarna i 1969 års läroplan farnns på högstadiet där det tidigare stora antalet tillvalsalternativ ersattes av tre nya tillvalsämnen samt franska och tyska. De nya tillvalen var ekonomi, konst och teknik. Tillvalet hade 4 veckotimmar i sjuan, 3 i åttan och 4 i nian.

En annan nyhet i Lgr 69 var fritt valt arbete som infördes på högstadiet. Det var ett initiativ från dåvarande utbildningsministern Olof Palme. I läroplanens riktlinjer för fritt valt arbete angavs att det syftade till att ge eleverna möjlighet att vid sidan av ämnesundervisningen ytterligare odla sina intressen. Skolstyrelserna hade att utforma det fritt valda arbetet vilket gjorde att det kom att benämnas “den kommunala strimman”. Eleverna hade fritt valt arbete 2 veckotimmar i årskurserna 7–9.

Tiden för undervisning i orienteringsämnena angavs i Lgr 69 sammanlagt för hela gruppen av ämnen till 10 veckotimmar per årskurs. Om man hade periodläsning eller samlad undervisning skulle tiden fördelas enligt en av rektor godkänd plan. Detta ledde till att man i en del skolor delade upp tiden per ämne och i andra hade tiden samlad för samhällsorienterande respektive naturorien- terande ämnen. Man benämnde ibland den samlade undervisningen som blockundervisning. Denna valfrihet i uppläggningsen ledde till många diskussioner, i synnerhet när det gällde hur man skulle sätta betyg. Ämnesbetyg eller blockbetyg?

När det gällde vilka ämnen som eleverna undervisades i innebar Lgr 69 en del nyheter: Engelskstarten flyttades ner till årskurs 3. Under- visningen i barnavård som i Lgr 62 hade varit obligatorisk med minst 10 lektioner under läsåret bytte namn till barnkunskap och fick 1/2 lärar- veckotimme (Lvte) för undervisning i helklass i

årskurs 9. Maskinskrivning kunde förekomma inom fritt valt arbete och i tillvalsämnet ekonomi.

I timplanerna för Lgr 62 fanns bestämmelser om att i vissa ämnen dela klasserna i grupper. Detta hade i Lgr 69 utvecklats till att i timplanerna ange dels antalet timmar eleverna skulle ha (elevtim- mar, Evtr), dels antalet timmar läraren skulle ha i ett ämne eller ämnesgrupp (Lvtr). Antalet Lvtr som översteg antalet Evtr kallades resurstimmar. Resurstimmarna skulle användas för att dela klasser i grupper. På lågstadiet fanns resurstimmar i svenska, matematik och orienteringsämnena, på mellanstadiet i svenska och engelska samt på högstadiet i svenska och orienteringsämnena. Det ankom närmast på läraren att ordna eleverna i grupper.

En timplaneanmärkning som det blev en hel del diskussioner om var den som gällde s.k. jämkad studiegång. Det var den som i undantagsfall fick utnyttjas för enskild elev som inom ramen för undervisning enligt läroplanen inte kunde erhålla en utbildning som i rimlig grad var anpassad efter hans intressen och anlag. Där kunde skolstyrelsen besluta om jämkning i studiegången i årskurs 9 som bedömdes vara nödvändig för att elevens skolgång skulle bli meningsfull. Det kunde t.ex. gälla att man bytte ut engelska mot annat ämne eller förlängde den praktiska yrkesorienteringen till högst 36 dagar under läsåret.

Praktisk yrkesorientering (pryo) som i Lgr 62 förekom i årskurs 8 flyttades i den nya läroplanen till årskurs 9 och kom att omfatta två hela läsvec- kor för varje elev. Hälften av eleverna i en klass hade pryo på en arbetsplats, medan den andra hälften samtidigt fick schemabunden undervisning

Inför ikraftträdandet av 1969 års läroplan genomfördes en omfattande centralt upplagd pilotfortbildning som följdes upp med studiedagar för skolledare och lärare över hela landet.

Hans Hamber

Lgr 80 – grundskolans tredje läroplan

Det finns påtagliga skillnader mellan Lgr 80 och de två föregående läroplanerna för grundskolan, Lgr 62 och Lgr 69. Men också mellan Lgr 80 och den efterföljande planen, Lpo 94. Det är skillnader som belyser olika vägval i skolans historia.

Jag skall begränsa den här artikeln till att i kort-het peka på fyra sådana skillnader:

- omfattning,
- tillkomsthistoria,
- decentraliseringens ”mottagare”,
- sättet att styra innehållet i skolans ämnen (eller avstå från att styra det).

Omfattning

Själva omfånget på de böcker som kallades läroplan är väl den skillnad som först är uppenbar. Lgr 62 omfattade 475 tvåspaltiga sidor. Lgr 69 bestod också den till stor del av tvåspaltssidor, 224 stycken. Lgr 80 hade endast 166 sidor tryckta i en enda, litet bredare spalt som lämnade en tredjedel av sidan tom. Lpo 94 omfattar 16 sidor. Till detta kom ett dokument med kursplaner som i förslagsdelen omfattade 138 sidor.

Skillnaden mellan Lgr 80 och de föregående planerna var ingen slump. Den var ett budskap, att centralmakten – riksdag och regering – inte längre avsåg att söka styra i lika detaljerad omfattning som tidigare. Och inte heller tillåta att läroplaner fick karaktären av allmänna läroböcker i undervisning, mer lämpade som kurslitteratur i lärarutbildningen än som styrdokument ute på 5000 skolor. Särskilt Lgr 62 hade excellerat i långa utläggningar om motivation, aktivitet, konkretion, individualisering och samarbete. Allt detta var allmänt klokt men av föga praktiskt värde för att

hantera det dagliga arbetet i skolan. Det blev mer en kursbok för skolledarutbildning.

Tillkomsthistoria

De två tidigare läroplanerna hade haft sin ideologiska grund i skolberedningens förslag 1961 (SOU 1961:30). Och de hade tillkommit i nära samarbete mellan regeringskansli och SÖ, även om Olof Palme som utbildningsminister tog ett eget initiativ med att föra in ”fritt valt arbete” i 1969 års läroplan. Lgr 80 däremot vilade tanke-mässigt också på en ny parlamentarisk utredning om Skolans inre arbete (SIA) från 1974 (SOU 1974:53), följd av en proposition som Lena Hjelm-Wallen (s) lade fram 1976. Och delar av den nya läroplanen tillkom i opposition mot SÖ:s förslag.

Lgr 80 byggde vidare på Palmes idé om ett kommunstyrt inslag i läroplanen, det fritt valda arbetet. Men SIA-utredningens idé om s.k. ”samlad skoldag” förblev enbart en möjlighet. Den var utredningens kanske för tidigt väckta förslag att integrera skola och barnomsorg och fritidshem? Förslaget blev ytterst kontroversiellt 1974, idag betraktas integrationen – lokalmässigt och personellt – som en självklar möjlighet för att uppnå en god och trygg omsorg.

Arbetet med Lgr 80 påverkades starkt av det politiska tumultet i slutet av 1970-talet. En borgerlig regering tillträdde 1976 med en moderat minister för skolfrågor (Britt Mogård, som varit ledamot av SIA-utredningen). Men omedelbart efter det departementet börjat arbetet med att ta fram en läroplansproposition splittrades

regeringen, och en rent folkpartistisk ministär tillträdde med Birgit Rodhe som skolminister (hon hade dock som rektor och bitr. skoldirektör lång erfarenhet av att leda ett SIA-liket försök inom det s.k. utvecklingsblocket i Malmö), och det blev hon som fick lägga fram propositionen om en ny läroplan, trots att folkpartiregeringen bara hade ett ytterst begränsat underlag i riksdagen. Det fanns alltså uppenbara risker för att olika partier skulle trasa sönder helheten med att driva särförslag. Interna överläggningar inom departementet med partierna, även med (s), undanröjde detta, vilket starkt underlättades av att företrädaren för (s) också hade deltagit i SIA-utredningens arbete.

När läroplanstexten, grundad på proposition och riksdagsbeslut, skulle formuleras i departementet, var moderaterna tillbaka på ministerposten, och Britt Mogård kunde underteckna förordningen om den nya läroplanen i juli 1980, med ikraftträdande 1982. Skolans normbildande roll kom starkt att framhävas i texterna.

Kunskaper, färdigheter, normer och värderingar skall genom skolans försorg inte endast föras vidare från en generation till nästa utan även aktivt bearbetas och vidareutvecklas ... Ett särskilt ansvar har skolan för elever med svårigheter och för barn och ungdomar som tillhör olika minoriteter. Skolan kan därför inte ge alla lika mycket hjälp. Den måste speciellt och i samverkan med andra stödja dem som av olika anledningar har särskilda svårigheter. (Läroplanen, s. 13f)

Men mellan 1980 och 1982 fick vi en ny regeringskris och Ulla Tillander från centern tillträdde och blev den som fick underteckna den sista delen av författningskomplexet. Efter intrikata förhandlingar, eftersom hon ogillade den del av riksdagsbeslutet som rörde religionskunskapens ställning.

Trots den utdragna tillkomstprocessen blev Lgr 80 – enligt min mening – ett enhetligt dokument. Och därför kanske också ett dokument som visar att det i grunden fanns en mycket bred enighet om skolpolitikens vägval och dess förutsättningar.

Decentralisering

Vilken nivå i den hierarkiska trappan skulle vara mottagare av den decentraliserade makten? Enligt SIA:s tankegångar och enligt Lgr 80 var det de enskilda rektorsområdena med deras skolledning och lärarlag som spelade den avgörande rollen.

Detta var också den naturliga, historiska traditionen i Sverige – det hade inte funnits några mellannivåer mellan centralmakt och rektorer vad gällde undervisningsplaneringen för högstadiets åldersgrupper under realskoletiden. Det var på skolnivån arbetsplanerna skulle utformas, det var där man skulle tolka och konkretisera. Skolstyrelsernas, den kommunalpolitiska nivåns, uppgift var med detta synsätt att utvärdera om skolenheterna arbetade i riktning mot målen och ge dem resurser till detta, anpassade till den omgivning där skolorna låg och elevernas skiftande svårigheter. Det var på enhetsnivån kreativiteten fanns eller borde finnas enligt SIA:s och Lgr 80:s uppfattning.

Den grundläggande principen för skolorganisationens utformning bör vara att närma beslutsnivå och verkställighetsnivå till varandra. Det är därför viktigt att decentraliseringen inte stannar på kommunnivå utan förs vidare till dem som direkt har att arbeta med frågorna på de olika skolorna. Det är i denna direkta koppling mellan besluts- och verkställighetsnivå som de största vinsterna med decentralisering finns att hämta. (Prop. 1978/79:180, s. 15)

Här har den kommande utvecklingen komplicerat den ursprungliga idén genom kommunaliseringen i början av 1990-talet. Den har ibland lett till en ny form av centralisering, från skolenheterna till kommunens skolstyrelse eller/och till områdesnämnder (stadsdelsnämnder). De har då kommit att syssla inte enbart med skolplanering och resursfördelning och utvärdering utan i många fall utformat egna måldokument. Den tidigare styrningen av skolan genom de statliga läroplanerna och deras prioriteringar och värdeord har då kommit att tredubblas, sett ur skolenheternas perspektiv: från staten, från kommunen, från stadsdelsnämnden.

En naturlig konsekvens av denna skolpolitik har blivit att den kommit att befrämja en stark tillväxt av fristående skolor. Dessa är ju fristående inte från läroplaner utan just från den politiska och administrativa kommunala överbyggnaden. Det har därför ironiskt nog blivit just de som haft bäst förutsättningar att realisera SIA-utredningens och Lgr 80:s intentioner om självständiga, aktivt arbetande skolenheter med intima föräldrakon-takter. Det är en intressant iakttagelse att den tidigare socialdemokratiska finansministern Kjell

Olof Feldt nu är ordförande i Friskolornas riksförbund. Har han insett sambanden?

Styrning av innehållet i skolans undervisning

Som ett av underlagen för departementets ställningstagande i propositionen om Lgr 80 fanns

(forts. s. 15)

De obligatoriska skolformernas läroplan – Lpo -94

Läroplansarbete för en ny tid var rubriken på en artikel av Beatrice Ask, skolminister vid tillkomsten av 1994 års läroplan för det offentliga skolväsendet – Lpo 94. Artikeln finns att läsa i nummer 3–4/2004 av denna tidskrift. Där tar hon bland annat upp direktiven till läroplanskommittén, remissförfarandet av förslaget och den gedigna informationsinsatsning, som genomfördes när besluten var fattade.

Som en av de fyra ledamöterna i läroplanskommittén och som ansvarig enhetschef när läroplanspropositionen utarbetades skall jag här redogöra för några viktiga stationer som passerades innan Lpo 94 fastställdes.

Först och främst vill jag påminna om den för skolan helt nya situation som rådde i början av 1990-talet. Över hela den offentliga sektorn diskuterades sedan slutet av 1980-talet nödvändigheten av att förändra den statliga styrningen av offentlig verksamhet. Från regelstyrning till målstyrning var parollen!

Så fattade riksdagen år 1990 beslutet att anta förslagen i propositionen om skolans utveckling. Riksdagens och regeringens uppgifter blir därmed att ange mål och riktlinjer giltiga för alla landets skolor. Ett statligt ansvar blir vidare att med hjälp av (nya) skolmyndigheter dels utveckla och stödja, dels följa upp och utvärdera hur de nationella bestämmelserna efterlevs och hur målen uppnås samt att bedriva tillsyn. Alla lärare, skollära och annan personal blev kommunalt anställda utan någon statlig reglering av deras tjänster.

Kommunerna fick nu ansvar för hur skolverksamheten organiserades, för hur personalen rekryterades och utbildades samt för att skolan fick tillräckliga resurser. Att på kommunal nivå följa och utvärdera

verksamheten blev en viktig uppgift för dem.

Sedan länge och fram till den här tiden var varje kommun skyldig att ha en skolstyrelse. Nu blev dessa inte längre obligatoriska. Många kommuner prövade andra sätt att organisera det politiska inflytandet över skolan – t.ex. genom att inrätta stadsdelsnämnder.

Skolöverstyrelsen och länskolnämnderna avvecklades och nya myndigheter inrättades – främst Skolverket. Det ansågs att staten – genom Skolverkets tillsyn m.m. – skulle ”göra halt vid kommungränsen”.

Det är i den här kontexten som läroplanskommitténs arbete och Lpo 94 skall ses.

I det följande skall jag ge några exempel på huvudpunkter i läroplanskommitténs betänkande *Skola för bildning*, och viktiga diskussionsfrågor dels i remissvaren och propositionen och slutligen i riksdagsdebatten.

Skola för bildning

Kommitténs huvudbetänkande ”*Skola för bildning*” överlämnades i september 1992. Det inleds med analyserande kapitel om bl.a. bildningsbegrepp och kunskapssyn i historiska och internationella perspektiv.

De framtida kraven på en läroplan sammanfattades på följande sätt:

En läroplan skall svara på frågor om vilka värden utbildningen skall vila på och vilken slags kunskap som skall väljas ut för lärande. Den skall ange vilket kulturarv i vid mening som skall överföras från en generation till nästa och hur skolan skall förbereda för en omvärld i förändring. Den skall också klargöra ansvarsfördelningen mellan olika inblandade aktörer och hur ansvaret skall utövas.

Läroplanen skall ange de nationella målen, men den

skall, till skillnad från tidigare, inte ge anvisningar om hur målen skall nås, d.v.s. val av stoff, arbetssätt och arbetsmetod. Detta innebär inte att urvalsfrågan helt läggs över på lokal nivå. I stället ökar kraven på att de nationellt fastställda målen skall vara tydliga och kunna utgöra en grund för lokala prioriteringar. Samtidigt ges inflytande och ansvar till lärare och rektorer att utforma verksamhetsmål och undervisningsmål i linje med de nationella målen och att i det praktiska arbetet verka för att nå dem.

Målen i läroplansförslaget disponerades i områdena Kunskaper och färdigheter, Normer och värden, Elevernas ansvar och inflytande. Till målen knöts även riktlinjer, där lärarens och skolpersonalens skyldigheter angavs. I ett särskilt avsnitt fanns anvisningar om rektors ansvar.

Två nya typer av mål formulerades: ”strävansmål” som skolan skall arbeta mot och sträva efter och, i avsnittet Kunskaper och färdigheter, ”uppnåendemål”, som uttrycker vad varje elev minst skall ha med sig när han eller hon lämnar grundskolan.

I betänkandet ingick ett förslag till timplan för grundskolan. Där infördes flera nyheter, som visade sig vara kontroversiella. Exempelvis skulle tiden i timplanen avse ”klocktimmar” och inte som förr 40- eller 45-minuters lektioner. Vidare skulle tiden avse *den minsta tid som eleverna skulle garanteras undervisning*. Efter beslut i kommunen skulle tiden kunna utökas inom ramen för de nationella bestämmelserna om skoldagens längd och läsårets skoldagar. Varje skola skulle även ha ett timplaneutrymme för sin egen profilering samt ett utrymme för elevernas personliga val. Denna timplanemodell försvarade, ja närmast omöjliggjorde, jämförelser med tidigare timplaner

Betänkandet innehöll slutligen – enligt direktiven – kursplaneförslag för ämnen svenska, matematik och musik. Förslag till kursplaner för samtliga ämnen lämnades i läroplanskommitténs slutbetänkande januari 1993.

Arbetet med remissvar och proposition

De flesta remissinstanser som kommenterat betänkandet ”Skola för bildning” i dess helhet var positiva. Särskilt värdefulla och intressanta ansågs kapitlen om bildningsbegrepp, kunskapssyn m.m. vara. Många var också nöjda med att rektorernas roll som chefer med ansvar för helheten i skolan tydliggjordes. Mest kritik fick timplaneförslaget, där många invändningar framfördes exempelvis tilldelningen av tid för de s.k. praktisk-estetiska ämnena.

Propositionen tog givetvis hänsyn till mycket i remissopinionen och föreslog en hel del justeringar i timplanen. Men själva läroplansförslaget följdes i allt väsentligt. Här vill jag kommentera propositionsarbetet på två punkter.

Den första är arbetet med att åstadkomma en gemensam läroplan för de obligatoriska skolformerna, nämligen – utöver grundskolan – också sameskolan, specialskolan och särskolan. De senare omfattades nämligen inte av läroplanskommitténs arbete. Förslag till en gemensam läroplan utarbetades av en arbetsgrupp i departementet parallellt med det övriga propositionsarbetet.

Den andra kommentaren gäller de språkliga ambitionerna hos oss som arbetade med läroplanen. Vi enades under arbetet med propositionen om att läroplanen för ett lands obligatoriska skolor måste betraktas som ett enastående kulturdokument! Därför måste språket i läroplanen vara begripligt, korrekt, klart och vackert. Efter samtal med Svenska akademins dåvarande ständige sekreterare, Sture Allén, fick vi löfte om en granskning av textförslaget. Reaktionen på våra textförslag blev överlag positiv utom på en punkt: en kraftig avrådan (för att inte säga avsmak!) för de nya ordbildningarna ”strävansmål” och ”uppnåendemål”! Detta är skälet till att den fastställda läroplanen inte innehåller läroplanskommitténs försök till innovationer av det svenska språket.

Riksdagsbehandlingen

Eftersom propositionen lämnades till riksdagen i juni 1993 pågick motionstiden över sommaren och ända in i oktober. Då hade ca 120 motionsyrkanden väckts. Den fråga som klart dominerade i kammardebatten var hur uttrycket ”kristen etik och västerländsk humanism” skulle uttolkas i läroplanstexten. (Denna fråga hade redan läroplanskommittén fördjupat sig i och beställt en kvalificerad analys av professor Anders Piltz. Hans uppsats redovisades som en läsvärd bilaga i huvudbetänkandet.)

Vad är då nytt och karaktäristiskt för Lpo 94?

Skall jag här begränsa mig till att ge tre exempel, blir dessa i telegramstil:

- läroplanen är för första gången i svensk skolhistoria gemensam för alla obligatoriska skolformer,
- den pekar tydligt ut de professionellas ansvar (lärare, rektor, övriga anställda i skolan),
- läroplanen, liksom kursplanerna, anger konsekvent mål att sträva mot och mål att uppnå.

* *
*

I sviten av artiklar i detta nummer kan man göra åtskilliga jämförelser. En sådan är att grundskolans läroplaner tycks bli kortare och kortare. Som nämnts i ett par andra artiklar omfattade den första läroplanen från 1962 mer än 470 sidor och liknade till stora delar en handbok i pedagogik.

LPO -94 omfattar 16 sidor. Är detta ett resignerat uttryck för att skolans läroplan fått en allt

mindre betydelse? Nej långt ifrån – min hypotes är att "small is more"!

Men det bör noteras att kursplanerna fastställdes av regeringen i mars 1994 i en separat förordning samt att timplanen inte ingår i läroplanen utan är formellt en bilaga till skollagen. Den som är road av att räkna sidor i statliga styrdokument bör beakta detta.

Kerstin Thoursie

(forts fr. s. 12)

utom riksdagsbesluten i samband med SIA-propositionen 1976 också ett läroplansförslag från SÖ, "Förslag till förändring av grundskolans läroplan (1978)". Det vilade på ett omfattande förarbete, som engagerat stora grupper inom skolväsendet. Direktiven till SÖ hade varit att utforma kursplaner som inte var uppdelade på olika stadier.

Propositionen tog avstånd från SÖ:s förslag i den del det hade varit styrt av dessa direktiv från tidigare regering, nämligen det som gällde styrningen av innehållet i skolans undervisning. I propositionen uttrycktes detta med följande ord:

Det kan synas naturligt att decentraliseringen så som SÖ föreslagit också får prägla innehållet i skolans undervisning. I de aktuella förslagen anges detta endast inom mycket vida ramar, i mål och huvudmoment. Detta är emellertid inte självklart. En decentralisering av organisationsbesluten i form av fri resursanvändning och timplan för stadium har inte som logisk fortsättning en decentralisering av innehåll i och mål för skolan. Tvärtom bör det ökade lokala ansvaret för organisationen, den friare resursanvändningen, ses som ett medel att göra det lättare att bemästra samma krav i olika miljöer... .

... det måste också ske en avvägning mot kraven på likvärdig utbildningsstandard i olika skolor. Detta gör att decentraliseringen av besluten rörande innehållet i undervisningen inte kan göras så långtgående som SÖ föreslagit.

Det är exempelvis nödvändigt att garantera ett bestämt mått av naturvetenskaplig-teknisk orientering i alla skolor. Detta fordrar att särskild tid och särskilda mål och huvudmoment anges för de naturorienterande ämnena... .
Träningen av grundläggande färdigheter kan inte heller, som jag tidigare påpekade, få bli beroende av skiftande prioriteringar i olika skolor och kommuner. (Prop. 1978/79:180, s. 15)

Man kan kanske säga att Lgr 80 vilade på läroplanstraditionen, ansåg att samhället skulle ange de stoff- och färdighetsområden skolan skulle behandla och vilken tid som i grova drag skulle anslås för olika inslag.

Det förekom i propositionen ingen diskussion av den eventuella möjligheten att tillämpa vad som senare kallats målstyrning. Lpo 94 vilar däremot på den grunden. Dess realiserbarhet är föremål för debatt. En mycket stark utbyggnad av den statliga inspektionen har blivit en första följd av den nya styrfilosofin.

Sven-Åke Johansson

Läroplansrevisionen inför Lgy 70

Bakgrund

I och med läsåret 1966/67 sjösattes den reform på det gymnasiala området som noggrant förberetts av 1960 års gymnasieutredning (GU) och 1962 års Fackskoleutredning (FU). Reformen byggde på en omfattande försöksverksamhet som inleddes redan efter 1950 års riksdagsbeslut om en total översyn av det svenska skolsystemet. Grundskolan hade fått sin nya struktur genom 1962 års Läroplan för Grundskolan (Lgr 62)

Men det var inte bara resultaten av en bred försöksverksamhet som ledde fram till en mer sammanhållen gymnasieskola utan tre andra faktorer måste nämnas:

1. Den gedigna kopplingen till den pedagogiska forskningen, där ett flertal undersökningar och avhandlingar låg till grund för senare arbete med struktur och innehåll, var av yttersta värde för reformarbetet. Kjell Härnqvists och Åke Grahns arbete Vägen genom gymnasiet (1963) och Urban Dahllöfs Kraven på gymnasiet (1963) var viktiga dokument i sammanhanget.

2. Det relativt nyvaknade intresset för mer utarbetade läro- och kursplaner bottnade i en internationell trend som forskare och utbildningsadministratörer kommit i kontakt med vid konferenser och via gästföreläsare framför allt från USA. Namn som Ralph W. Tyler, Hilda Taba och Benjamin Bloom från den s.k. Chicagoskolan blev med tiden bekanta storheter också för en svensk publik. Forskningsgrenen kallades Curriculum Development, men dess praktiska sida var just det kursplanearbete som i GU:s och FU:s kölvatten genomfördes med hjälp av mängder med ämnesexperter, av vilka många senare knöts till gymnasiebyrån UA 2 inom det nyorganiserade SÖ. Arbetet som leddes av undervisningsrådet

Hans-Erik Östlundh mynnade i Lgy 65 och Lfa 65. Svenska gymnasielärare och elever fick en samlad bild av utbildningens mål och inriktning samt en beskrivning av arbetsmetod och innehåll,

allt samlat mellan två pärmar och med myndighetens namn på framträdande plats. Det här var nytt. Det hade visserligen funnits kursplanebeskrivningar och metođanvisningar tidigare, men i lösbladssystem och ofta placerade i rektors bokhylla och i eventuellt referensbibliotek.

3. En intensiv fortbildning hjälpte till att ge det nya gymnasiet med sina fem och fackskolan med sina tre linjer en så god start som möjligt. I nära samarbete med gymnasiebyrån mejslades behoven fram till en sällan sedd fortbildningssatsning. Här presenterades nya ämnen, blockämnena introducerades och enstaka ämnen ämnen försvann från schemat. I många ämnen ordnades det internt för lärare, och ämnesexperterna från kursplanearbetet medverkade som föreläsare och informatörer. Ett läroplansmedvetande växte successivt fram.

Detta nya läroplansmedvetande fick en påtaglig knuff framåt redan hösten 1966. då den första lärarstrejken inträffade i landet. Det kan låta motsägelsefullt, men SÖ i samråd med Socialstyrelsen hade bestämt att skolorna skulle hållas öppna och erbjuda eleverna en studiemiljö men också skolhälsovård och skolmåltider. Ett material med förslag till självstudier distribuerades i massupplaga, men framför allt var det SÖ:s uppmaning till skolstyrelserna i landets gymnasiekommuner att införskaffa ett stort antal läroplaner som skulle sättas i händerna på de elever som nu börjat sitt första år i den nya gymnasieskolan.

Elevorganisationerna hade täta kontakter med den centrala skolmyndigheten och medverkade till

att eleverna till en viss del fick meningsfull sysselsättning. TV brukar ibland veva gamla journalfilmer från den tiden med en blivande statsminister (Carl Bildt) och en framstående säkerhetsexpert hos FOA (Katharina Engberg) som elevernas representanter på besök hos SÖ. Många lärare kunde senare vittna om att eleverna hade påtagligt inhämtat vad som fanns i de nya läroplanerna, inte minst vad som stod där om nya studieformer, självstudier, grupparbeten, temadagar etc.

I samband med att studentexamen började avvecklas och ersattes av centrala prov växte en organisation av gymnasieinspektörer fram som blev en påtaglig länk mellan myndighet och fält. Redan efter några veckors resande i landet kunde inspektörerna vittna om att de nya läroplanerna trängt in i medvetandet hos den undervisande kåren. Ibland så till den grad att inspektörerna tvingades påminna om att det står ”Förslag till...” och ”till exempel”. Vi glömmer lätt idag att vi så sent som på 60-talet levde i ett myndighets-Sverige, där det som utgick från verket var nära nog lag.

Dokumentet Lgy 65 (och Lfa 65) innehöll en blandning av tvingande text, t.ex. Mål och riktlinjer, Huvudmoment etc. men också till en stor del rent servicematerial. Men för många hade SÖ talat och det skulle man följa. Inspektörernas första tid gick åt till att ge vägledning i de nya läroplanerna och beskriva dessa som hjälp åt lärare att planera sin undervisning. I sammanhanget bör kanske också nämnas att planeringsfrågorna kom att spela en allt viktigare roll. Kursavsnitt presenterades för eleverna och tider för prov och redovisningar bestämdes oftast i samråd med eleverna. Gymnasiebyrån bidrog för sin del med att producera ett servicematerial som kallades Planering för åk 1, åk 2 etc. Ett övergripande syfte med ett väl utarbetat läroplansmaterial var att kursen inte längre var identisk med ett visst antal sidor i en lärobok utan att lärare på sitt eget sätt kunde ge struktur åt ämnet.

Utgångspunkten för fortsatt arbete

Redan i propositionen om det nya gymnasiet (och fackskolan) betonade departementschefen att

”den omständigheten att en läroplan fastställs inte innebär att arbetet med läroplansfrågorna därmed skulle vara avslutat. Läroplaner måste så långt detta rimligen är möjligt alltid hållas

aktuella och ... det innebär att de kontinuerligt överses. Det fordras därför en fortlöpande läroplansrevision.”

Så långt departementschefen, som också betonade att ansvaret för detta arbete låg på SÖ och att man i GU:s anda löpande skulle utföra pedagogisk-psykologiska undersökningar av den typ GU hade initierat och bl.a. ta vara på synpunkter som kom fram från de s.k. avnämarna (Prop. 1964:171).

Tankarna på en fortlöpande revision blev en drivkraft i gymnasiebyråns arbete. Ett antal arbets-PM utväxlades mellan byrån och den enhet som hanterade forskningspengar, nämligen byrå L 4. Men kontakterna gällde inte bara inom verket utan riktades också västerut till Göteborgs universitet och dess pedagogiska institution. Där fanns de tidigare nämnda Härnqvist och Dahllöf och med deras hjälp mejlades tankarna fram om uppläggningsrevisionen av revisionsarbetet.

En viktig del var den kurs i Undervisningsteknologi (Curriculum Development) som anordnades vid Göteborgs universitet och som riktade sig till ett antal utbildningsadministratörer, utbildningschefer vid landets större företag och ämnesspecialister. Kursen, som löpte över två terminer, omfattade bl.a. pedagogik på makronivå och på mikronivå, d.v.s. alltifrån systemförändringar och skolreformer till enskild lektionplanering. Viktiga moment i utbildningen var bl.a. utbildningsplanering, utbildningsekonomi, utvärderingstekniker, målfrågor, pedagogisk filosofi m.m. Tiotalet experter sändes från SÖ varav tre var fasta medarbetare. Avsikten var att ämnesspecialisterna senare skulle användas i revisionsarbetet.

Beslutet om en löpande revision

I början av 1968 var planeringen klar och planerna kunde presenteras inför SÖ:s styrelse. I anslutning till vad departementschefen sagt om nödvändigheten av en fortlöpande läroplansrevision betonades att den snabba utvecklingen i samhället kräver en ständig anpassning av skolsystemet både vad det gäller innehåll och struktur. En väsentlig del av målet med en revision var alltså att upprätthålla aktualiteten i beslutade läroplaner. Innehållet förändras ständigt och arbetsformer och undervisningsmetoder konfronteras med nya infallsvinklar och aspekter.

En frågeställning som uppmärksammades var om det nya gymnasiet och fackskolan svarade mot elevernas rättmätiga krav på gymnasial utbildning. Hur lockades eleverna av de olika valmöjligheterna? Var själva studieinriktningen anpassad till elevernas intressen och framtida yrkesmöjligheter? I sitt arbete "Vägen genom gymnasiet" hade Härnqvist visat på ett område som tidigare inte fångat intresset i någon större utsträckning: Den inre funktionen av läroplansreformerna – hur uppfattades den och hur föll den ut? Här var ett område som drog till sig intresset och blev en huvudpunkt i det senare arbetet. Här gällde det att snabbt skaffa sig en helhetsbild av hur det nya systemet fungerade i relation till de utbildningsmål som fastställdes i 1964 års riksdagsbeslut. Var fanns de största bristerna i den nya gymnasieskolan? Hur fungerade de nya arbetsformerna, gick det att genomföra samordningsprojekt i läroplanens anda? Hur var det med lärarnas fortbildning och fanns den rätta kompetensen. Frågorna haglade och idéer bröts mot varann, men ett var säkert – den inre funktionsanalysen var en viktig del i revisionsprojektet.

Uppföljning blev temat, och vi ska se längre fram i texten hur det genomfördes. Man presenterade också en tidplan men endast som en ram. Att ackumulera erfarenheter till större reformer av det slag som skett under 60-talet ansåg man inte möjligt. Ledordet blev i stället fortlöpande läroplansrevisioner

Från ämnessåll trängde man emellertid på. Signalerna från andra sidan Atlanten talade om genomgripande reformprojekt som inte bara rörde innehållet utan hela ämnesstrukturen. Jag tänker då framförallt på PSSC-fysiken och Chem-Studies, men även inom biologiområdet fanns en nytändning (BSCS) som ämnesspecialisterna gärna ville få med i en snar revision. The New Math hade redan uppmärksammats och utvecklats i ett särskilt projekt med Matts Håstad, då skolkonsulent inom UA 2 som drivande kraft. 60-talet var en sjudande tid och ändå hade datorerna ännu inte gjort sitt intåg.

I början av juni 1968 godtog SÖ:s styrelse utan nämnvärda invändningar de framlagda planerna och gav grönt ljus för det fortlöpande revisionsarbete som i fortsättning gick under beteckningen *LAG-projektet*. Förkortningen stod helt enkelt för LäroplansArbetet för Gymnasiet m.m. Ledare för projektet var undertecknad artikelförfattare och

till medhjälpare i ledningsgruppen utsågs senare Ingemar Bartholdson och Bengt Silfverberg, båda skolkonsulenter inom gymnasiebyrå UA 2.

Redan ett par dagar efter beslutet gav SÖ:s dåvarande generaldirektör Hans Löwbeer inför LR:s deputeradeförsamlings årsmöte (1968-06-10) en omfattande beskrivning av SÖ:s planer när det gällde läroplansrevisionen. Vid den tidpunkten hade många rykten kommit i svang om att gymnasieskolan återigen skulle reformeras. Det var rätt såtillvida att yrkesutbildningsvägarna inom kort skulle integreras i den gemensamma gymnasieskolan. Men för de redan reformerade teoretiska studievägarna fanns det inga såna planer. Däremot hade man tagit fasta på det som gymnasiepropositionen 1964 angett som uppgift för SÖ, nämligen en fortlöpande revision.

GD pekade på själva begreppet löpande läroplansrevision och menade att en snäv tolkning av begreppet innebar att man tillfredsställde kravet på aktualitet i läroplanerna genom att gång efter annan förnya och fräscha upp kursplanerna för olika ämnen, kanske också att metoderna för att föra ut nyheterna ständigt förbättrades.

SÖ stannade inte vid denna snäva tolkning. "Det går nämligen inte att isolera de innehållsliga och metodiska aspekterna från organisatoriska eller planeringsmässiga problem", framhöll Löwbeer och fortsatte: "en löpande revision måste ha med alla dessa faktorer i bilden. Dit hör också samhällets krav på skolans utbildning. Till läroplansarbetet för gymnasiet och fackskolan hör vidare att man uppmärksam måste följa skolformens intags- och utsläppsproblem, d.v.s. hur grundskoleelevernas utbildning anpassas till gymnasieskolan och hur den färdigutbildade gymnasieeleven anpassas till högre skolor eller till en rörlig arbetsmarknad".

GD hade därmed angivit den ideologiska grunden för läroplansarbetet, vars olika delfunktioner presenterades. Forskningsanknytningen som var så påtaglig i det tidigare nämnda GU-arbetet skulle också i fortsättningen utgöra ett viktigt inslag. Ledningsgruppen kompletterades med en *forskningskonsultgrupp* med Urban Dahllöf som ledare och till gruppen knöts vidare Gunnar Richardson och de båda nyblivna licentierna Ulf P. Lundgren och Jarl Bengtsson. Med denna grupp sammanträdde ledningen för LAG-projektet ett par gånger per termin då man redogjorde för arbetets fortsatta uppläggning. Man

tog i det sammanhanget upp problem som framkommit genom gymnasiinspektörernas rapportering alternativt genom de s.k. uppföljningsundersökningarna eller iakttagelser gjorda av andra SÖ-tjänstemän. Exempel på detta är den undersökning som gjordes av Gunnar Richardson "Från NA-grupp till SH-linje". Problemet var att inte mindre än 12,4 % av eleverna som valt naturvetenskaplig utbildning redan efter ett år ville byta till annan linje och då främst samhällsvetenskaplig/humanistisk linje. Detta var den första i en serie mindre undersökningar som gjordes inom LAG-projektet.

En del problem togs upp i diskussionen med forskargruppen och frågeställningar som framkommit på bl.a. 2-årig teknisk linje knöts som ett särskilt uppdrag till det s.k. KOMPASS-projektet vid Göteborgs universitet. Sven-Eric Reuterberg genomförde en omfattande studie av elevattityder på just 2-årig teknisk linje.

De lokala undersökningarna började tidigt, Redan innan LAG-projektet var etablerat hade gymnasiebyrån under Hans-Erik Östlundhs ledning engagerat ett antal skolor i ett mer systematiskt uppföljningsförsök. Det gällde framförallt fackskolans tekniska linje vid Älvkulle gymnasiet i Karlstad och vid Kanalskolan i Skellefteå. Projektledarna vid respektive skolor gav vid läsårets slut en sammanfattning av sina erfarenheter. I första hand uppmärksammades planeringsfrågor men också problem kring läromedel och metoder. Senare utökades antalet skolor som deltog i uppföljningsförsöket med bl.a. Zimmermanska skolan i Västerås liksom Carlforsska skolan i samma stad.

I blickfånget stod fackskolans ekonomiska och sociala linjer. Huvudfrågan gällde hela tiden *läroplanernas inre funktion*. Vilken roll spelade de för lärare och skolledare? Genom att noggrant följa planeringen av ett antal ämnen där huvudmomenten bröts ner i delmoment och där man synliggjorde ämnens struktur fick man en god bild av hela undervisningsprocessen. Undervisningsutfallet redovisades sedan av de medverkande i protokoll och dagböcker. Ibland kompletterades detta med elevenkäter och man kunde på så sätt fixera de problem som finns i kursplanernas inre funktion och tillämpning. Genom att gymnasiinspektörerna engagerades i arbetet kom deras uppmärksamhet att inriktas på just planeringsproblematiken. Det blev ett stående

inslag i deras besök att få ämneskonferenser och studierektorer att redovisa den planering som låg till grund för det dagliga arbetet. Många fina planeringar togs fram när inspektörernas besökschema för terminen offentliggjordes.

En erfarenhet som gjordes ganska tidigt var att SÖ:s tidigare planeringsförslag var alltför ambitiösa. Den lärare som slaviskt följde förslagen hamnade ofta i tidsnöd. Vissa av förslagen sträckte sig över 33 av läsårets 40 veckor, somliga t.o.m. angav 35 veckor som en ram som stod till förfogande. Vi insåg att detta var ett alltför ambitiöst och utsträckt tidsperspektiv. I de nya förslag som senare publicerades i Lgy 70 del III (se nedan) var planeringstiden reducerat till 25–30 veckor. Bufferttider, provtillfällen, gemensamma aktiviteter, friluftsdagar, sjukdomsfall, repetitionsperioder etc. var anledning till att den tid som läraren kunde ägna nya kursmoment var starkt begränsad.

En annan undersökning värd att nämna var den s.k. LBS-rapporten som fokuserade på de nya arbetsformerna som presenterats i SÖ:s allmänna anvisningar och som preciserats i de planerings-supplement för de olika årskurserna som utgivits till hjälp för lärare och skolledare. LBS-projektet var en genomlysning av det som kallades Långläxa, Beting och Specialarbete. Många stod nog främmande inför dessa nya former och därför kändes det viktigt att komma med råd och förslag till de berörda. Nu gällde detta i första hand de treåriga teoretiska linjerna.

En annan sida av analysarbetet var det vi kallade *organisationsanalys*. Till en början utgick vi från den organisation som var given och vi ville inte dra igång en debatt om timplaner och linjeorganisation. Men verkligheten tryckte på när vi granskade tillvalsfrekvenser bland annat på social linje, där t.ex. den konsumtionsekonomiska grenen inte lockade några sökande överhuvudtaget. Vi bedömde det så att efter de två första åren fanns det anledning att i samverkan med SÖ:s planeringsbyrå gå igenom materialet och se om eleverna utnyttjade det utbud som gavs.

En annan faktor av betydelse var den förestående integrationen av yrkesutbildningen i den gemensamma gymnasieskolan. Vilka konsekvenser skulle det få för framförallt fackskolans varierade utbud? Signalerna vi fick från departementet var att de teoretiska ämnena inom yrkesutbildningen skulle hämtas från den tvååriga

sociala linjen. Redan under budgetåret 1968/69 sattes arbetet igång och inriktningen var att åstadkomma en större enhetlighet som bättre kunde ta tillvara fackskoleelevantens intressen.

Ytterligare en faktor som skymtade i bakgrunden var en förestående *kompetensutredning* där också i detta fall den sociala linjens timplane- och organisationsstruktur kunde bli föremål för förändring. Till detta arbete knöts en erfaren skolledare, nämligen sedermera skoldirektören i Västerås, Lars Höglind. Han fick även i uppdrag att se över grenorganisationen på den 2-åriga ekonomiska linjen.

Vi var i uppläggningsarbetet noga med att skilja på läroplansarbetets olika funktioner. Det var naturligt att byråns egna skolkonsulenter knöts till den grupp som kallades *konstruktörsgruppen*. Många hade tidigare varit inblandade i kursplanearbetet för Lgy 65 och de flesta hade ett stort kontaktnät på lärarhögskolor och ute på fältet. Det var denna grupp som skulle ta fram nya studieplaneförslag, modifiera kursplaner och leda en kommande bearbetning av de nya allmänna anvisningarna. Avsikten var att de skulle basera sitt arbete på de analyser som kommit fram i den tidigare nämnda inre funktionsanalysen liksom vad som presenterats i organisationsanalysen. I gruppen av konstruktörer skulle också ingå några av dem som deltagit i den undervisningsteknologiska utbildningen. Deras erfarenhet av målanalys och förmåga att definiera utbildningsmål och liknande skulle tas tillvara. I planerna låg också eventuella fältutprovningar av framtagna förslag.

Slutligen bör nämnas planerna på en omfattande *informationservice*. Genom de många medarbetarna på byrån och med allt fler skolor engagerade i analysverksamheten såg vi framför oss en flod av erfarenhet strömma in till SÖ. För att informationsmängden inte skulle bli ett dövt material föreslogs att man skulle använda informationsexperter för att utveckla metoder att lagra data på maskinell väg. Vi insåg det nödvändiga i att dels iaktta öppenhet, dels kunna initiera debatter om olika sidor av den gymnasiala utbildningen. Denna del av LAG-projektet blev under dess korta historia aldrig verklighet. Däremot tillämpades denna öppenhet vid ett senare skede i SÖ:s arbete, när man inom det s.k. FS-projektet i särskilda publikationer och nyhetsbrev, info-blad och

liknande idé redovisade idéer och förslag som tagits fram av olika skolor ute i landet.

Men för att revisionen inte skulle komma som en överraskning fick projektets ledning tillfälle att vid ett antal större konferenser redogöra för arbetets gång, t.ex. vid Riksskolmässan i Karlskrona juni 1969 och i Piteå 1970 samt vid Hermods vårkonferens i Malmö 1971. Sättet att bedriva läroplansarbete enligt vår modell presenterades också i ett working paper vid OECD/CERI:s konferens om "Management of Innovation in Education" i Cambridge 1969.

Den nya läroplansstrukturen

Diskussionen om hur den reviderade läroplanen skulle se ut blev intensiv inom byrån. Gymnasieinspektörerna påtalade vanskligheten med ett enda dokument som innefattade allt från Mål och riktlinjer, Allmänna anvisningar, Mål och huvudmoment, Kurs- och timplaner samt mängder av studieplaneförslag. De hade från de första två årens resande den erfarenheten att lärarkretsen hade väldigt svårt att se skillnaden i vikt mellan olika delar av läroplanen. Vid den här tiden hade vi också upplevt maj -68 och ifrågasättandet av myndigheter och makthavare. Många av oss insåg också att det inte längre fanns skäl att detaljstyra undervisningssamhället. Därför blev det viktigt för oss att presentera nyheterna på ett sånt sätt att det framgick vad som var tvingande och viktigt, d.v.s. Mål och riktlinjer, Huvudmoment och Timplaner men att båda partierna om arbetsformer och förslagen till studieplaner borde ges ut som rent servicematerial.

Vi stannade för en modell i tre nivåer med en Allmän del, som innehöll Mål och riktlinjer, Allmänna anvisningar (i begränsad form) samt mycket begränsade kursplaner och dessutom fastställda timplaner. Detta var det egentliga styrdokumentet. Här var alla gymnasieskolans linjer representerade – två-, tre- och fyraåriga linjer i en och samma volym. När det gällde Mål och riktlinjer fick skolinspektören Ingvar Norrby i Falun departementets uppdrag att se över detta avsnitt och han lät göra en anpassning till motsvarande del i Lgr 69.

En stor del av det material som funnits i Lgy 65 rörande arbetsformer och liknande räddades över i en andra nivå, kallad Supplementdelen. Här återfanns för gymnasiet och fackskolans *pedagogiska* del anvisningar om självstudier, om

långläxa och beting men också nya tankar om bl.a. utvärdering. Huvudmomenten presenterades på ett mycket återhållsamt sätt. Det var helt enkelt en lista över områden som skulle ingå i undervisningen för respektive ämnen. Inga utläggningar eller exemplifieringar fanns kvar, endast nakna huvudmoment. Slutligen presenterades i en tredje del ämnesanknutna studieplaneförslag som kallades planeringsupplement, ett servicematerial utan bindande karaktär.

Den stora knäckfråga var *målskrivningen*. När arbetet började inom LAG-projektet fanns nog ambitionen att man relativt snart skulle kunna tillämpa moderna utbildningsteknologiska principer vid produktionen av nya läroplaner. Vi hade lärt oss av Robert Magers "Defining instructional objectives" hur man kunde precisera mål i olika ämnen och vi laborerade inbördes med målförslag som andra kollegor inom byrån förkastade.

Provsektionen, byrå L4:1 med undervisningsrådet Sven-Erik Henriksson som talesman varnade oss för de konsekvenser, som ett målspråk med s.k. terminalbeteenden kunde medföra. Det kunde menade han, kullkasta hela det betygssystem som nu tillämpades i grundskola och gymnasium. Att uttrycka målen i resultatetermer skulle förändra förutsättningarna för de centrala proven och kräva insatser av ämnesexpertis i en omfattning som vi knappast kunde ana. Samtidigt kunde vi vid internationella konferenser upptäcka att Magers idéer stod långt ifrån oemotsagda. John Atkins t.ex. hade i ett kritiskt arbete tagit udden av Magers tankar och reducerat hans idéer till att gälla mycket elementära utbildningsmoment inom t.ex. militärutbildningen!

I sammanhanget är det svårt att undanhålla läsaren en episod inom UA 2 som visade på kollegornas skepsis. "Hör ni", sa en skolkonsulent, "om jag fattar saken rätt så ska vi då sätta upp mål i mätbara termer och ange provsituationen och en del andra kriterier. Inom vårt ämne vill vi att ett mål ska vara att förstärka elevernas läsoplevelse. Kan man då tänka sig att vi skriver: Eleven skall genom undervisningen i diktanalys under fem lektioner läsa åtminstone tio dikter och därvid uppleva minst tre väckelser? Är det så ni vill ha det?" – Svaret var givet, och vi avstod från den typen av mål.

Den tidigare modellen för målskrivning var traditionell: Undervisningen i ämnet X har till

uppgift att ge ... etc. ... Vi befann oss nu i slutet av 60-talet och katederpedagogiken hade sett sina

bästa dagar. Därför ville vi ändra på formuleringen och sätta eleven i centrum. Vi stannade därför efter viss tvekan vid denna formulering:

Eleven skall genom undervisningen i ämnet X skaffa sig kunskap om, uppöva sin förmåga i, tillämpa, söka förstå, ställa samman, jämföra, analysera, utvärdera o.s.v.

Därmed hade vi inte beskrivit några resultatmål och terminalbeteenden utan fokuserat på själva inlärningsprocessen. Vi hade också tillämpat våra kunskaper i den s.k. Bloomska taxonomin där kunskapsbegreppets olika sidor lyftes fram. Det kan tyckas vara en bagatell att vi på detta sätt vände på målskrivningen, men bakom det hela låg en medveten strävan som kan uttryckas så: *From instruction to learning*.

I slutskedet fanns ett mycket nära samarbete mellan de båda avdelningarna UA och UY. Yrkesutbildningens samordnare var f. skolorådet Carl Söderqvist. Den nya målskrivningen som vi fått klartecken för från departementet skulle nu tillämpas på alla ämnen i den kommande gymnasieskolan och detta ganska omfattande arbete krävde många överläggningar.

Nu kunde inte yrkeslinjerna samordnas helt med gymnasiets och fackskolans modell att strukturera läroplanen i tre nivåer. Ämnena presenterades på samma sätt i den första delen men någon motsvarighet till metodiska resonemang, nya arbetsformer och liknande som fanns i rik mängd i vår andra nivå, kunde av naturliga skäl yrkesavdelningen inte presentera. Däremot hade man många väl utarbetade planeringsförslag med metodiska anvisningar, t.ex. *stationsutbildningen* i fordons teknik. Dessa fick då plats i ett linjesupplement som gavs ut som nivå II. När man tio år senare gjorde en enklare revision, försvann de teoretiska linjernas andranivå. Arbetsformer och pedagogiska aktiviteter hade efter cirka tio år blivit en självklarhet och dessutom var det inte längre SÖ:s uppgift att föreskriva vilka metoder och arbetssätt som skulle tillämpas.

Lennart Cervall

Läroplan för kommunal vuxenutbildning – Lvux 82

Det var ingen självklarhet att Komvux-utredningens arbete skulle leda till att en särskild läroplan för kommunal vuxenutbildning – Lvux 82 – infördes. Snarare tvärtom. I direktiven till utredningen sägs att ”den kommunala vuxenutbildningen i stor utsträckning skall följa ungdomsskolans läroplaner och övriga för ungdomsskolan gällande föreskrifter”. Däremot ska innehållet i komvux anpassas till vuxnas behov och förutsättningar. Att det ändå blev en särskild läroplan berodde på en rad omständigheter och ett antal vägval. De väsentligaste var följande.

Ett antal utredningar om ungdomsskolan, t.ex. Betygsutredningen, utredningen om en ny läroplan för grundskolan (Lgr 80) och SIA-utredningen, hade inte belyst konsekvenserna för komvux. Komvux-utredningen var en tung utredning med sju politiker och sju sakkunniga, och det skedde ett nära samarbete mellan utredningen, SÖ, Utbildningsdepartementet och riksdagens utbildningsutskott. Förslagen om den nya läroplanen framfördes i tre etapper som successivt remissbehandlades och ledde till propositioner och riksdagsbeslut. Lvux 82 kunde därför införas 1984.

Komvux-utredningen

Det fanns flera anledningar till att en utredning om kommunal vuxenutbildning – Komvux-utredningen – tillsattes 1978. Den viktigaste var nog att det fanns en akut gränsdragningsproblematik mellan folkbildning och komvux. Folkbildningen upplevde att komvux konkurrerade med studieförbunden med alltför generösa villkor – gratis kurser – framför allt på två områden, nybörjarkurser i språk, särskilt engelska, och s.k. hobbykurser i t.ex. matlagning, sömnad och vävning. I ett betänkande föreslog den pågående Folkbildningsutredningen, att folkbildningen kunde ta

hand om grundskolkurserna, och gymnasieskolkurserna kunde föras till gymnasieskolan. Därmed skulle konkurrensen – och komvux – upphöra. Ett sådant förslag kunde inte få bli oemotsagt.

En annan anledning var att flera utredningar hade behandlat olika delar av ungdomsskolan utan att beakta konsekvenserna för komvux. Det gällde t.ex. Betygsutredningen, SIA-utredningen och utredningen om en ny läroplan för grundskolan (Lgr 80). Det fanns också ett behov av att efter tio års verksamhet utvärdera komvux. Hade komvux lyckats uppfylla de mål som fastställdes 1967, och vilka behov av förändringar fanns det med anledning av förändringarna i samhället och utbildningssystemet?

Komvux-utredningen blev en stor parlamentarisk utredning – relativt ovanligt nuförtiden. Den innehöll sju politiker, tre socialdemokrater och fyra borgerliga ledamöter, eftersom den tillsattes av den borgerliga regeringen med Jan-Erik Wikström som utbildningsminister. Ordförande blev emellertid en socialdemokrat, nämligen Stig Alemyr (nyligen bortgången), som också var ordförande i riksdagens utbildningsutskott. Detta visade sig vara ett lyckokast. I utredningen ingick också sju sakkunniga, som representerade de tunga intressenterna, nämligen SÖ, Kommunförbundet, SAF, LO, TCO, Saco och de vuxenstudierandes samarbetsorganisation (SOSVUX).

Komvux-utredningen blev också ett vägval i mitt liv. Jan-Erik Wikström ringde mig en vårdag 1978 och frågade om jag ville bli huvudsekreterare i Komvux-utredningen. Jag var då kommunal skolinspektör (biträdande skoldirektör) i Stockholm med ansvar för vuxenutbildningen. Jag frågade min chef, skoldirektören Henning Öberg, om jag kunde få tjänstledighet för detta utred-

ningsuppdrag. Han gjorde klart för mig, att en chefstjänsteman i Stockholm satt på sin plats eller sa upp sig. Något annat alternativ fanns inte. Jag sa upp mig och antog utmaningen att bli huvudsekreterare i Komvux-utredningen. Jag fick dessutom möjlighet att anställa två biträdande sekreterare, Anita Berger, vuxenutbildningskonsulent i Uppsala, och Barbro Wickberg, departementssekreterare i Utbildningsdepartementet, vilket visade sig vara mycket lyckosamt.

Läroplansfrågan blev akut

Utredningens första uppdrag blev att ta itu med gränsdragningen till folkbildningen, eftersom det skulle ske i samråd med Folkbildningsutredningen. Det gjorde vi i vårt delbetänkande i december 1979 "Komvux och studieförbund" (SOU 1979:92). De förslag som vi där presenterade blev styrande för den framtida utvecklingen. (Redovisas emellertid inte här).

Regeringen hade i mars 1979 lagt fram en proposition om läroplan för grundskolan m.m. (Prop. 1978/79:180). Den byggde på Skolöverstyrelsens förslag till förändring av grundskolans läroplan och 1973 års betygsutrednings betänkande Betygen i skolan (SOU 1977:9). I propositionen föreslogs en rad förändringar för grundskolan, t.ex. tillvalsblock, temastudier, tillvalsämnen och sammanslagna orienteringsämnen inom två block, samhällsorienterande och naturorienterande ämnen. Dessutom betonades betydligt starkare än i Lgr 69 skolans fostrande uppgift. Flera av dessa förändringar ansågs mindre lämpliga för komvux. Förändringarna skulle genomföras läsåret 1982/83.

Frågan uppstod då om komvux skulle behålla Lgr 69, om vi skulle försöka oss på en anpassning av Lgr 80 eller skapa något eget. Mycket talade för det senare. Det fanns nämligen en rad problem med att tillämpa ungdomsskolans linje- och ämnesstruktur i komvux. Dessa hade uppmärksamats både av SÖ, av Kommittén för studie-stöd åt vuxna (SVUX) och av Kompetenskommittén (KK). Några av de viktigaste var följande:

1. Tyska och franska kunde förekomma både som B-språk på grundskolans högstadium och som C-språk i gymnasieskolan men med väsentligt olika timtal och studietakt. För vuxna var denna uppdelning inte relevant, Vuxna ville lära sig språket och sedan kunna använda betyget antingen för en grundskolkompetens eller

gymnasiekompetens. Kurserna borde alltså samordnas.

2. Gymnasieskolans stora utbud av tvååriga och treåriga linjer var inte möjligt att erbjuda i komvux ens på större orter. Inte heller i gymnasieskolan kunde man erbjuda ett allsidigt utbud på mindre orter. Olika former av glesbygdsvarianter skapades därför. Flera ämnen kunde förekomma både på tvååriga och treåriga linjer men med delvis olika mål och olika timtal. Dessa borde samordnas.

3. Både SVUX och KK försökte lösa dessa problem under 70-talet på olika sätt. Det var slutligen KK:s förslag att det borde skapas en behörighetsgivande kurs i varje ämne för att underlätta kompletteringsmöjligheter i komvux som ledde till att SÖ fick ett sådant uppdrag 1975.

Linje- och ämneskonstruktion i kommunal vuxenutbildning (Läk-Vux)

SÖ överlämnade sitt förslag till ett etappsystem i komvux till regeringen i mars 1977, och efter remissbehandling, proposition och riksdagsbeslut kunde en begränsad försöksverksamhet – högst 15 kommuner – börja hösten 1978 – samtidigt med Komvux-utredningen. Konstruktör av förslaget var undervisningsrådet Bengt Jacobson, som varit expert både i SVUX och KK och som sedan anlätades som expert även av Komvux-utredningen. Bengt Jacobson har utförligt redovisat bakgrunden och innehållet i förslaget i sin skrift "Kommunal vuxenutbildning 1965–1984 – Från ungdomsskolanknuten till vuxenanpassad komvux" (Årsböcker i svensk undervisningshistoria 1994). Jag kan därför här vara ganska kortfattad.

Etappsystemet gick i princip ut på att varje ämne indelades i ett antal etapper, som skulle byggas på varandra. Etapp I motsvarade grundskolans högstadium. I vissa ämnen, bl.a. engelska och matematik, krävdes också s.k. 0-etapper motsvarande mellanstadiet. Etapp II motsvarade en tvåårig utbildning i gymnasieskolan, och etapp III och IV motsvarade olika omfattande utbildningar på treåriga linjer i gymnasieskolan. Varje ämne/etapp skulle dessutom delas in i en grunddel, som gav nödvändiga kunskaper för fortsatta studier i nästa etapp, och en fördjupningsdel, som skulle anpassas till individuella behov. SÖ utarbetade också underlag för försöksverksamheten i form av kurs- och timplaner (de blå häftena).

Försöksverksamheten med etappsystemet pågick parallellt med Komvux-utredningens arbete. Utvärderingen visade överlag ett positivt mottagande, och försöksverksamheten kunde successivt utvidgas. SÖ:s förslag kom senare också i allt väsentligt att ligga till grund för Komvux-utredningens förslag.

En särskild läroplan för komvux?

Det var som sagt inte självklart, att Komvux-utredningen skulle föreslå en särskild läroplan för komvux. Det stod ingenting i direktiven om detta – endast om vuxenanpassning av ungdomsskolan. Vi i sekretariatet beslöt därför att testa frågan på ordförande och de sakkunniga i utredningen. Stig Alemyr med sin folkbildningsbakgrund – folkhögskolerektor i Vimmerby – var positiv. SÖ hade tidigare framfört sådana tankar, och LO, TCO och SOSVUX var positiva. Sacos representant hyste viss tveksamhet med hänsyn till likvärdigheten med ungdomsskolan och konsekvenserna för lärarunderlaget. Vi ansåg oss i varje fall få tillräckligt stöd för att skriva en PM med ett förslag om en särskild läroplan för komvux.

Det fanns emellertid också en besvärlig tidsaspekt. Lgr 80 skulle enligt riksdagsbeslut införas läsåret 1982/83. Vi insåg snabbt, att vi inte kunde bli färdiga med ett helt läroplansförslag så snabbt. Vi beslöt då att föreslå ett genomförande i tre steg. Det första steget skulle omfatta grundskoldelen, etapp I – det mest akuta. Det skulle också kunna utgöra en testballong bland remissinstanserna, i regeringen och i riksdagen för en särskild läroplan. Om vi fick stöd för förslaget, skulle vi sedan fortsätta med nästa steg, som skulle omfatta gymnasieskolan. Vissa kontroversiella frågor, bl.a. betygsfrågorna, skulle vi spara till vårt slutbetänkande, så att inte hela förslaget med en särskild läroplan äventyrades.

En enhällig utredning ställde sig bakom en skrivelse till regeringen den 28 oktober 1980 om en särskild läroplan för komvux. Förslaget innehöll Mål och riktlinjer, målgrupper och prioriteringar och övergripande mål för undervisningen i hela komvux men ämnen m.m. endast för grundskoldelen. Några viktiga förslag var bl.a. att orienteringsämnena skulle vara självständiga ämnen och inte slås samman till block, och att allmän och särskild kurs skulle utgöra en kurs men med uppdelning i grunddel och fördjupningsdel. Utredningen aviserade också, att man

övervägt att införa ett nytt betygssystem – Godkänd – Icke Godkänd men föreslog tills vidare att den femgradiga betygsskalan behölls, dock utan angivna procentsatser.

Utredningens förslag om en särskild läroplan för komvux fick starkt stöd av remissinstanserna, även om det fanns invändningar mot enskildheter. Regeringen föreslog i proposition 1980/81:203, att en särskild läroplan för den kommunala vuxenutbildningen skulle införas läsåret 1982/83, vilket också blev riksdagens beslut. Därmed var i princip vägvalet gjort. I stället för att behålla Lgr 69 eller anpassa Lgr 80 till vuxenutbildningen beslutade regering och riksdag att införa en ny läroplan, Lvux 82, för komvux.

Kompletteringar till Lvux 82

Komvux-utredningen fortsatte på den inslagna vägen och föreslog i en ny skrivelse till regeringen den 2 december 1981 kompletteringar till Lvux 82 i fråga om gymnasieskolkurser, särskilda yrkesinriktade kurser samt grundutbildning för vuxna (grundvux). Komvux-utredningen föreslog också att samma betygssystem skulle tillämpas i komvux som i gymnasieskolan och att två avgångsbetyg, som byggde på varandra, skulle införas, avgångsbetyg 2 som motsvarade en tvåårig utbildning och avgångsbetyg 3 som motsvarade en treårig utbildning i gymnasieskolan. Båda avgångsbetygen ska innehålla obligatoriska ämnen, karaktärsämnena inom olika sektorer och fritt valda ämnen – tillsammans omfattande en viss volym. Förslagen skulle genomföras läsåret 1983/84, så att de studerande som började i etappsystemet hösten 1982 skulle kunna fortsätta i etapp II det följande året.

Komvux-utredningen stod också denna gång enhälligt bakom skrivelsen, och förslagen fick starkt stöd av remissinstanserna. Något annat var inte heller att vänta, eftersom flera tunga remissinstanser var representerade genom sakkunniga i utredningen. UHÄ ansåg dock att man borde vänta med införandet av de nya avgångsbetygen tills beslut fattats om genomförande av en ny organisation för gymnasieskolan.

Regeringen följde i sin proposition 1982/83:2 om kompletteringar till 1982 års läroplan för kommunal vuxenutbildning i stort sett Komvux-utredningens förslag, som i stor utsträckning byggde på SÖ:s förslag om etappindelade kurser. På en punkt avvek propositionen från Komvux-

utredningens förslag. Utredningen hade föreslagit att etapperna II–IV i ett ämne skulle utgöra en kurs för att garantera fortsatta studier för de vuxna. Regeringen föreslog emellertid att varje etapp skulle betraktas som en fristående kurs, vilket också blev riksdagens beslut. Därmed infördes ett kursutformat system för vuxenutbildningen. SÖ fick i uppdrag att utarbeta och fastställa kurs- och timplaner för komvux enligt de förslag som utredningen hade presenterat.

Betygen i komvux

Det finns få frågor i det svenska skolsystemet som det finns så delade meningar om som betygen. Det gäller också komvux – och det gällde i viss mån också inom Komvux-utredningen. LO:s och SOSVUX representanter i utredningen – liksom två av de socialdemokratiska ledamöterna – ville avskaffa betygen helt för etapp I (grundskolkurserna). Saco:s och moderaternas företrädare ville behålla samma betygssystem i komvux som i ungdomsskolan, d.v.s. den femgradiga betygsskalan. Det gällde därför att hitta en kompromiss som helst alla kunde ställa sig bakom. Utredningens ordförande Stig Alemyr var mycket skicklig på att utnyttja den politiska situationen. Utredningen hade en borgerlig majoritet, eftersom riksdagen hade en borgerlig majoritet och det var en borgerlig regering, men ordförande var socialdemokrat, Stig Alemyr, som också var ordförande i riksdagens utbildningsutskott. Opinionsmätningarna tydde på en socialdemokratisk majoritet och regering efter valet hösten 1982.

Alemyr resonerade på följande sätt: Ni, borgare, kan naturligtvis besluta vilka förslag som ska läggas, men om vi socialdemokrater kommer till makten i valet, kommer vi att ändra på det. Om vi däremot blir eniga i utredningen, kommer förslagen också att genomföras, oavsett vilken majoritet som har makten efter valet. Det gällde betygsfrågan och en rad andra frågor.

Utredningen enade sig därför om följande förslag om betygen i komvux:

1. Läroplansförslaget, Lvux 82, ska genomföras inom gällande betygssystem, d.v.s. den femgradiga betygsskalan – dock utan angivna procentsatser för de olika betygsstegen.
2. För gymnasieskolkurserna – etapp II–IV – behålls den femgradiga betygsskalan för att vuxenstudier ska kunna konkurrera med elever från ungdomsskolan om platser på högskolan. Särskilda kvotgrupper diskuterades men avvisades.

3. För grundskolkurser (etapp I) föreslås ett nytt betygssystem, nämligen Godkänd – Icke Godkänd – alltså ett absolut betygssystem baserat på målen för kurserna i stället för det relativa betygssystemet.

Utredningen enades om dessa förslag utan reservationer. Endast den moderate ledamoten anmälde i ett särskilt yttrande avvikande mening framför allt med tanke på de konsekvenser detta förslag skulle få för den framtida utvecklingen. Remissopinionen var splittrad om detta förslag. Majoriteten tillstyrkte, men SACO/SR, några länskolnämnder, några myndigheter, bl.a. RRV och SIV, och några kommuner avstyrkte.

I den proposition som behandlade Komvux-utredningens huvudbetänkande och som är signerad Olof Palme och Lena Hjelm-Wallén föreslås att Godkänd – Icke Godkänd införs i grundskolkurser i komvux. Propositionen följde också i övrigt i stort sett Komvux-utredningens förslag, och riksdagen beslutade i enlighet med propositionen. De nya bestämmelserna infördes den 1 juli 1985, och Lvux 82 var därmed helt och hållet införd. Samtidigt infördes en särskild vuxenutbildningslag som reglerade verksamheten i komvux. Komvux hade därmed fått status som en egen skolform med en egen läroplan och en särskild lag. Vuxenutbildningen hade därmed blivit ett eget politikområde.

Lvux 82 – en modern läroplan

När Lvux 82 infördes, var den en föregångare för den framtida läroplansutvecklingen. Den innehöll flera ingredienser som kom att präglade läroplanerna för skolväsendet på 90-talet. Det fanns en tydlig målstyrning i läroplanen, och ämnena var indelade i olika kurser/etapper som byggde på varandra. Den kom att stå modell för den nya läroplanen för de frivilliga skolformerna (Lpf 94). Det betygssystem som infördes för grundskolkurser var målrelaterat och absolut med en tydlig godkänd-nivå.

Nya vägval

Skolan och vuxenutbildningen kommunaliserades 1991, SÖ och länskolnämnderna avskaffades och man övergick till målstyrning. Gymnasieskolan fick en annan struktur och ett delvis förändrat innehåll genom propositionen ”Växa med kunskaper” (prop. 1990/91:85) och det följande riksdagsbeslutet med treåriga program. Regeringen och riksdagen uttalade sig för ett närmare sam-

arbete mellan gymnasieskolan och den gymnasiala vuxenutbildningen av ekonomiska skäl. Läroplanskommittén föreslog i sitt betänkande "Skola för bildning" (SOU 1992:94) en gemensam läroplan för de frivilliga skolformerna, och Betygsberedningen föreslog ett nytt betygssystem (SOU 1992:86). Detta genomfördes genom ett riksdagsbeslut i december 1993 på basis av regeringens proposition 1992/93:250 "En ny läroplan och ett nytt betygssystem för gym-

nasieskolan, kommunal vuxenutbildning, gymnasiesärskolan och särsvux". Därmed upphävdes Lvux 82 och ersattes av Lpf 94. Den särskilda vuxenutbildningslagen upphävdes samma år, och därmed försvann vuxenutbildningen som ett eget politikområde. Men detta är en annan historia.

Sven Salin

1994 års läroplan för de frivilliga skolformerna (Lpf 94)

Bakgrund

Under slutet av 1980-talet och början av 1990-talet hade riksdagen på regeringens förslag fattat beslut som i ett antal avseenden flyttade makten över skolan från staten till kommunerna. Genom besluten på grundval av den s.k. Ansvarspropositionen (prop. 1990/91:18) blev det tydligt hur ansvaret fördelas dels mellan stat och kommun, dels mellan politiker och de professionella i skolan, d.v.s. framför allt skolledare och lärare.

Riksdagen beslutade också att skolan skall vara mål- och resultatstyrd. De grundläggande målen för skolverksamheten skall anges i lag. Övriga mål och sådana riktlinjer som skall vara generellt giltiga skall anges i läroplaner. Målen i läroplanerna skall utformas så att de går att konkretisera och precisera på lokal nivå. Målen skall utformas så att det går att utvärdera i vad mån de uppnåtts.

En ny läroplan måste således skapas som utgick från dessa nya principer. De gällande läroplanerna, var inte skrivna på detta sätt.

Tillkallande av Läroplanskommittén

I början av år 1991 beslutade regeringen på skolminister Göran Perssons förslag att tillkalla en kommitté med uppdraget att lämna förslag till mål och riktlinjer för barnomsorgen och det offentliga skolväsendet. Uppdraget omfattade såväl barnomsorgen, d.v.s. daghem, deltidsgupper och fritidshem, som grundskolan och motsvarande skolformer, d.v.s. också särskolan, specialskolan och sameskolan, vidare gymnasieskolan, inklusive gymnasiesärskolan, samt det offentliga skolväsendet för vuxna, d.v.s. grundvux, komvux, särsvux och svenskundervisning för invandrare.

I de dåtida läroplanerna ingick förutom mål och riktlinjer även kursplaner och timplaner. Genom uppdraget till Läroplanskommittén kom *begreppet*

läroplan i fortsättningen att omfatta *uteslutande mål och riktlinjer*. De skall utfärdas av regeringen efter att riksdagen fått möjlighet att ta ställning till de grundläggande principerna.

Kursplaner avser mål och riktlinjer för och innehåll i *enskilda ämnen och ämnesområden*. De som gäller för hela riket skall utarbetas av Skolverket enligt regeringens riktlinjer. Lokala kursplaner skall utarbetas av kommunen enligt regeringens riktlinjer.

Skolminister Göran Persson framhöll i direktiven till Läroplanskommittén att det för första gången i svensk skolhistoria var möjligt att samordna arbetet med måldokument över alla nivåer. ”En sådan samordning bör medföra en sammanhängande och därmed en kvalitativt bättre och effektivare utbildning.” Kommittén skulle dock analysera och bedöma om det var lämpligt att ha ett samlat måldokument med mål och riktlinjer för barnomsorgen och hela det offentliga skolväsendet eller om det var mer funktionellt eller motiverat med skilda måldokument.

Kommittén fick nio ledamöter.

Ny skolminister – nya direktiv

Efter valet i september 1991 blev Beatrice Ask (m) skolminister. Läroplanskommittén gavs nya direktiv och en delvis ny sammansättning. Uppdraget omfattade nu dels läroplan, timplan och kursplaner för grundskolan, dels läroplan för gymnasieskolan och komvux. Barnomsorgen ingick således inte längre och det var inte möjligt för kommittén att överväga en gemensam läroplan

för hela det offentliga skolväsendet. Grundskolan skulle ha en egen läroplan och av uppdraget framgick att gymnasieskolan och komvux skulle ha en gemensam läroplan. Regeringen skulle återkomma i frågan om även särvox, statens skolor för vuxna och svenskundervisning för invandrare skulle ingå i denna läroplan.

Kommittén skulle lägga fram förslagen om bl.a. mål och riktlinjer senast den 1 september 1992.

I kommittén ingick nu följande ledamöter: Ulf P. Lundgren (ordförande), Tor Ragnar Gerholm, Boo Sjögren och Kerstin Thoursie. Sekreterare var Berit Hörnqvist, Mats Björnsson, Margot Blom och Ingrid Carlgren.

Redan beslut om ny gymnasieskola och förändring av vuxenutbildningen

I juni 1991 hade riksdagen fattat beslut på grundval av propositionen (prop. 1990/91:85) Växa med kunskaper – om gymnasieskolan och vuxenutbildningen. 1970-talets gymnasieskola med linjer och specialkurser av olika längd ersattes med 16 nationella treåriga program som alla fick dels en gemensam kärna av obligatoriska ämnen, dels programspecifika karaktärsämnen. Dessutom inrättades ett individuellt program. Kommunernas skyldighet att erbjuda sina ungdomar gymnasial utbildning i nationella eller individuella program blev lagfäst.

Den nya gymnasieskolan skulle enligt riksdagsbeslutet införas i kommunerna under en fyraårsperiod – tidigast läsåret 1992/93 och senast läsåret 1995/96. Respektive kommun fick besluta om införandeår för sin gymnasieskola.

Grundläggande vuxenutbildning ersatte dåvarande grundvux och etapp 1 av komvux (grundskolenivån). Kommunernas skyldighet att erbjuda den nya utbildningen till alla vuxna i respektive kommun som saknar grundläggande kunskaper lagfästes.

Komvux skall erbjuda gymnasial utbildning i samma utsträckning som gymnasieskolan – utom estetiska ämnen och idrott. Dessutom skall komvux erbjuda påbyggnadsutbildningar, som leder till högre kompetens i yrket eller ett nytt yrke.

Förändringarna av vuxenutbildningen skulle träda i kraft den 1 juli 1992.

Reviderade mål och riktlinjer i de gamla läroplanerna

Som framgått hade Läroplanskommittén i uppdrag att redovisa sina förslag till mål och riktlinjer senast den 1 september 1992. Detta förslag skulle sedan remissbehandlas, bedömas av regeringen och underställas riksdagen m.m. En ny läroplan skulle omöjligt bli klar till läsåret 1992/93, vilket var första året då den nya gymnasieskolan kunde och förändringarna av komvux skulle införas – knappast heller till läsåret 1993/94.

Regeringen beslutade därför om reviderade läroplaner för gymnasieskolan och komvux genom två förordningar den 27 februari 1992. Dessa reviderade läroplaner skulle användas för både den gamla och den nya gymnasieskolan och för all vuxenutbildning i komvux, särvox och SSV under tiden fram tills en ny läroplan skulle kunna träda i kraft.

De reviderade målen och riktlinjerna för gymnasieskolan, Lgy 70, och för vuxenutbildningen, Lvux 82, trycktes tillsammans med förordningarna om program mål för gymnasieskolans nationella program och om program mål för grundläggande vuxenutbildning i en skrift, som gavs ut av Utbildningsdepartementet, och hade ett förord av Beatrice Ask.

Läroplanskommitténs förslag

Betänkandet Skola för bildning (SOU 1992:94) redovisade vad de senaste årens riksdagsbeslut i fråga om den förändrade styrningen av skolan borde få för konkreta konsekvenser för skolan. Kommittén skrev bl.a. att läroplans- och kursplanearbete dittills betraktats som en angelägenhet för politiker, administratörer och ämnesexperter. De i skolan verksamma hade förväntats ”förverkliga” läroplanen. Nu hade skolans personal fått ett större ansvar för hur stoff väljs ut och organiseras och för att välja arbetssätt och metoder. Förslagen till nya måldokument måste därför ge utrymme för lokal och individuell frihet samtidigt som den nationella likvärdigheten bevarades.

Kommitténs redovisning av framför allt olika aspekter på kunskap och lärande kom att användas som underlag för utvecklingsdiskussioner i många skolor. De olika aspekter på kunskap som kommittén beskriver är för det första kunskap om ett sätt att göra världen begriplig (den konstruktiva aspekten), för det andra kunskap som beroende av sitt sammanhang (den kontextuella aspekten) och för det tredje kunskap som redskap (den funktionella aspekten).

Vidare beskriver kommittén olika kunskapsformer, nämligen fakta, förståelse, färdighet och förtrogenhet.

Läroplansförslagets inledning redovisar bl.a. de olika utbildningarnas historiska bakgrund samt vissa definitioner och utgångspunkter. De rubriker som förslaget till läroplan innehåller skiljer sig i princip inte från dem som senare återfinns i den fastställda läroplanen. En avvikelse är dels gemensamma, dels särskilda uppgifter och mål för olika skolformer, som kommer att framgå nedan.

Remissbehandlingen

Skola för bildning sändes ut på remiss till ett stort antal instanser. Därutöver kom det in ett ovanligt stort antal s.k. spontansvar. Remissyttrandena var i huvudsak positiva till den föreslagna principiella uppbyggnaden av läroplanerna, dock framhöll några instanser att skolformernas skilda profiler också borde lyftas fram.

Några instanser ville fortfarande ha skilda läroplaner för gymnasieskolan och komvux.

Det framfördes ett stort antal förslag om tillägg till läroplanstexten. Det var ofta svårt att avgöra om synpunkterna avsåg såväl grundskolan som gymnasieskolan och komvux eller endast den ena läroplanen. När regeringen lade fram propositionerna om de nya läroplanerna, ersattes den gängse bilagan med remissammanställning i respektive proposition av en bilaga som var gemensam för de båda propositionerna.

Propositionen

Den 19 maj 1993 beslutade regeringen om en proposition (prop. 1992/93:250) om en ny läroplan och ett nytt betygssystem för gymnasieskolan, komvux, gymnasiesärskolan och särsvux. Samma dag hade regeringen beslutat om en proposition (prop. 1992/93:220) om en ny läroplan och ett nytt betygssystem för grundskolan, sameskolan, specialskolan och den obligatoriska särskolan.

Regeringen förslög i propositionen att riksdagen skulle godkänna de föreslagna riktlinjerna dels för en ny gemensam läroplan för de frivilliga skolformerna, dels för den principiella uppbyggnaden av läroplanen, dels ock för ikrafträdandet av läroplanen m.m.

Det kan finnas skäl att understryka att riksdagen således inte förväntades besluta om själva läroplanstexten utan endast om riktlinjerna för den. Som bilaga i propositionen redovisades

Läroplanskommitténs förslag till läroplan för gymnasieskolan och komvux bearbetat av en arbetsgrupp till att även avse gymnasiesärskolan, särsvux och statens skolor för vuxna.

I propositionstexten redovisades under respektive avsnitt kortfattat vissa remissynpunkter som kommenterades av regeringen. Avslutningsvis kunde regeringens ställningstagande anges på följande sätt: ”Regeringen kommer inför fastställandet av läroplanen att bearbeta avsnittet ... och då beakta här berörda synpunkter.” Eller ... ”Detta hindrar inte att regeringen kan finna anledning att ändra formuleringarna på vissa punkter, såsom de här refererade remissinstansernas påpekanden om ...”

Propositionen innehöll vidare förslag om en mer kursutformad gymnasieskola, kursplaner i en mål- och resultatstyrd och mer kursutformad gymnasieskola, om nytt betygssystem, förslag om gymnasiesärskolan och överväganden om vissa lärarfrågor m.m.

I samband med att propositionerna lades på riksdagens bord satsade Utbildningsdepartementet på en omfattande information som även innehöll en telefonpanel till vilken allmänheten kunde ringa. Den var bemannad av Beatrice Ask och oss som hade arbetat med de båda propositionerna.

Riksdagsbehandlingen

Eftersom riksdagsåret var slut då propositionerna lades ägde motionstiden och utskottsbehandlingen rum först under nästa riksmöte. Den fråga som tilldrog sig den allra största uppmärksamheten vid riksdagsbehandlingen var den om skolans värdegrund. Debatten ägde rum vid behandlingen av grundskolans läroplan men berörde hela skolväsendet, d.v.s. också gymnasieskolan och komvux.

Den del av Läroplanskommitténs föreslagna text, varom riksdagsdebatten mest handlade, lyder sålunda: ”Människolivets okränkbarhet, individens frihet, solidaritet med svaga och utsatta och alla människors lika värde utgör kärnan i de värden skolan skall gestalta och förmedla. Till sammans med aktningen för varje människas egenvärde och respekten för det levande utgör de den etiska grunden för skolans arbete. Det är värden som bland annat genom kristen etik och västerländsk humanism har en djup förankring i vårt land.” Som kommer att framgå nedan kom

lydelsen i den färdiga läroplanstexten inte att bli exakt likadan.

Riksdagsdebatten en decemberdag 1993 tog i vart fall så lång tid in på natten att beslutet om propositionen om gymnasieskolan och komvux fick skjutas upp till dagen efter.

Läroplanen för de frivilliga skolformerna, Lpf 94

Då riksdagsbehandlingen pågick under höstterminen 1993 fortsatte arbetet inom Utbildningsdepartementet med bearbetningen av själva läroplanstexterna, dels av det som skulle bli läroplanen för det obligatoriska skolväsendet, Lpo 94, inom Grundskolenheten, dels av det som skulle bli läroplanen för de frivilliga skolformerna, Lpf 94, inom Gymnasie- och vuxenutbildningsenheten.

En sak var de båda enheterna helt överens om. Texterna i de båda läroplanerna skulle vara exakt likalydande så långt det var möjligt. Avvikelser skulle endast förekomma då det var motiverat av elevernas olika ålder och kunskapsnivå. Denna ”överenskommelse” visade sig under arbetet fordra ett otal jämförande genomläsningar när en enhet ändrat något i texten. Men principen höll.

En sådan text som är likalydande i de båda läroplanerna är den om skolans värdegrund. Den ovan citerade texten i Läroplanskommitténs förslag fick följande lydelse i den färdiga versionen.

”Människolivets okränkbarhet, individens frihet och integritet, alla människors lika värde, jämställdhet mellan kvinnor och män samt solidaritet med svaga och utsatta är de värden som skolan skall gestalta och förmedla. I överensstämmelse med den etik som förvaltats av kristen tradition och västerländsk humanism sker detta genom individens fostran till rättskänsla, generositet, tolerans och ansvarstagande.”

Undervisningen i skolan skall vara icke-konfessionell

En uppmärksam läsare noterar att etiken *förvaltats* av kristen tradition och västerländsk humanism. Trots detta hävdar kristdemokratiska företrädare felaktigt att det står i läroplanen att skolan skall förmedla kristen etik. Man bör påminna sig att

regeringen vid denna tid bestod av de fyra borgerliga partierna, d.v.s. även Kd.

Vid bearbetningen av läroplansförslaget inom Gymnasie- och vuxenutbildningsenheten ägnades stor omsorg åt texten om vilka uppgifter som skulle vara gemensamma för de frivilliga skolformerna och vilka särskilda uppgifter och mål som skulle gälla för de olika skolformerna, d.v.s. å ena sidan uppgifter och mål för ungdomar och å andra sidan uppgifter och mål för utbildningen för vuxna. I det sistnämnda avseendet kan man återfinna arvet från Lvux 82.

När det gällde bearbetningen av texten i 2 Mål och riktlinjer och de underavsnitt som behandlade 2.1 Kunskaper, 2.2 Normer och värden, 2.3 Elevernas ansvar och inflytande, 2.4 Utbildningsval – arbete – samhällsliv var ambitionen att eleverna skulle framstå som medvetna individer som med skolans hjälp skaffar sig kunskaper.

I de nämnda avsnitten, liksom även i de följande 2.5 Bedömning och betyg och 2.6 Rektors ansvar var det viktigt att framhålla vem som har ansvar för vad: ”Alla som arbetar i skolan skall...” respektive ”Läraren skall” och ”rektorn har ett särskilt ansvar för att ...”

Utbildningsdepartementet tryckte i en gemensam skrift de båda nya läroplanerna som var och en inleddes med ett förord av Beatrice Ask. I förordet till Lpf 94 beskrevs bl.a. läroplanens roll och att program mål och kursplaner kompletterar läroplanen. En text av motsvarande innehåll hade i Läroplanskommitténs förslag inlett läroplanen. Genom att departementet gjorde denna text till ett förord kom den inte att ingå i läroplanen och trycktes följaktligen inte i författningssamlingen.

Förordningen om 1994 års läroplan för de frivilliga skolformerna utfärdades den 17 februari 1994 och trädde i kraft den 1 juli 1994. Samtidigt upphävdes bl.a. 1970 års läroplan för gymnasieskolan och 1982 års läroplan för vuxenutbildning.

Sonja Hjorth

